

Gondolatok a magyar iparpolitikáról:
alkalmazkodás és útkeresés

Szerkesztette és a munkacsoportot vezette:

Nagy Katalin

Ez a Műhelytanulmány a KOPINT-DATORG Rt-nél 2004 tavaszán a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium megrendelésére készült „*A 2010-ig szóló iparpolitika tudományos megvalósítása*” című elemző-értékelő munka összegző megállapításait tartalmazza, lezárva 2004 februárban.

Sorozatszerkesztő:

Pásztori Veronika

ISSN 0866-3653
ISBN 963 7275 95 9

KOPINT-DATORG
Konjunktúra-, Piackutató és
Számítástechnikai Rt.

**Gondolatok a magyar iparpolitikáról:
alkalmazkodás és útkeresés**

Szerkesztette és a munkacsoportot vezette:

Nagy Katalin

Budapest, 2004. július

Az eredeti tanulmányt készítő munkacsoport tagjai:

Ádám Zoltán
Bartha Attila
Berényi Judit
Bogóné Jehoda Rozália
Bóc Imre
Gém Erzsébet
Hamar Judit
Havasi Éva
Hárs Ágnes
Jutkusz Lilla
Kovács Zoltán Ákos
Matheika Zoltán
Nagy Ágnes
Nagy Katalin
Pásztori Veronika
Pénzes Petra
Rózsás Erika
Schweitzer Iván
Somogyi Dorottya
Szörfi Béla
Horváth Piroska
Ihász Anita

TARTALOM

1.	Bevezetés	5
2.	A magyar feldolgozóipar helyzetéből fakadó iparpolitikai tennivalók	9
3.	A vállalatok működésének keretfeltételei	16
4.	Az iparpolitika és a szakpolitikák koordinálásának a lehetőségei	18
5.	A magyar iparpolitika feladata, céljai és prioritásai	22
6.	Iparpolitika az ipari jövőkép kialakításában	26
	Mellékletek	31

1. Bevezetés

A jövő magyar *iparpolitikája* lényegében a gazdaság számos, az iparon túlnyúló szegmensét átfogó *versenyképesség-fejlesztési politika*, amelyen belül a versenypolitika által teremtett keretek a meghatározóak. Fogalmi definícióját tekintve sokkal inkább tekinthető – szektorsemleges eszközökkel operáló – horizontális politikának, mintsem valamiféle szektorális politikának. *Megközelítésünkben az iparpolitika a vállalkozáspolitiká, az innovációs- és technológiapolitika továbbá a versenypolitika együtteseként jelenik meg. Céljai megvalósítása során a különböző szakpolitikák eszközeire is támaszkodik.*

Az iparpolitikának napjainkban kettős kihívásnak kell megfelelnie:

- egyrészt hozzá kell járulnia a magyar ipar versenyképességének javításához, még-hozzá oly módon, hogy egyidejűleg figyelembe veszi a környezeti terhek mérséklésének és a szerkezeti átalakulással járó társadalmi, foglalkoztatási feszültségek enyhítésének a szempontjait,
- másrészt elő kell segítenie az Európai Unió belső piacába történő integrálódást.

Az iparpolitika fogalmának ilyen típusú megközelítését indokolja, hogy a csatlakozási tárgyalások során sor került a magyar iparpolitika és az Unió iparpolitikája közötti célok megfeleltetésére. A megfeleltetett és az Unió által is elfogadott célok között a versenyképesség javítása, a termelési szerkezet korszerűsítése, a KKV-k támogatása, és a környezeti szempontok érvényesítése szerepelt¹. Az ennek megvalósítását elősegítő, EU-konform eszközrendszer: a hazai KKV-k és a multik együttműködésének javítása, a vállalati hálózatok ösztönzése, a vállalati innovációs képesség növelése, a beruházások ösztönzése.

Az EU új iparpolitikája a Lisszaboni célok megvalósításának bekapcsolásával még in-

nováció-orientáltabbá teszi a közösségi iparpolitikát. Az újonnan megfogalmazott célok és a hozzávezető utak a korábbiakhoz képest még inkább „keretfeltétel-jellegűek”.

A csatlakozással:

- a) hazánk a belső piac részévé vált, így az alkalmazkodás megkerülhetetlen;
- b) támogatási rendszerünket már hozzáigazítottuk az uniós célokhoz és versenypolitikai előírásokhoz. Tekintettel arra, hogy a strukturális források és a hozzájuk rendelt magyar társfinanszírozás támogatáspolitikai jelentősége a jövőben (2007 után) tovább nő, az uniós célok orientációs szerepe is erősödni fog;
- c) mivel az ipari húzóágazatokban az export-orientáció és a külföldi tőke túlsúlya a jellemző, integrálódásunk a nemzetközi termelési hálózatokba a jövőben is a külföldi működő tőke közvetítésével folytatódik. Azokon a területeken, ahol már ma is a külföldi cégek dominálnak, a gazdaságpolitika közvetlen befolyása nagyon korlátozott. A magyar gazdaság általános befektetési-beruházási feltételeinek javítása viszont segítheti akár a külföldi cégek vonzását, akár a hazai cégek itthon maradását, integrálódását. Több elemzés bizonyította azt is, hogy egyes ágazatokon, vállalatcsoportokon belül nagyobbak a különbségek, mint az ágazatok, vagy vállalat-csoportok között. *Az ágazati megközelítés helyett tehát a széles értelemben vett versenyképesség, vállalkozókészség, tudás- és tőkéhez jutás, munkaerőképzés és mobilitás fokozását elősegítő eszközök, ezen belül is – talán a leggyorsabban – a szükséges információknak a vállalkozókhöz való olcsó (esetleg ingyenes) eljuttatása lehet az iparfejlesztést segíteni szándékozó állami intézmények feladata.*

Az iparpolitikai *szerepkeresés* nemcsak Magyarország, hanem az Európai Unió országaiban is jellemző. A Maastrichti Szerződés

¹ Lásd Átfogó monitoring jelentés Magyarország csatlakozási felkészüléséről – 2003. november 5.

bővítette a Közösség, illetve a Bizottság iparpolitikai mozgásterét, de nem növelte meg számottevően a jogosítványokat. Az iparpolitikai célkitűzéseket továbbra is az egyes tagállamok dolgozzák ki, az általuk alkalmazott eszköztárat azonban a közösségi versenypolitika szabályai behatárolják. Így a nemzeti iparpolitikák egyre nagyobb mértékben horizontális eszközökre támaszkodnak, a szektorális² eszköztár (különösen a bajba jutott cégek számára nyújtandó különböző támogatások) visszaszorulóban van. Az iparpolitikai célkitűzések megvalósítása tehát a közösségi támogatáspolitikai lehetőségei és a közösségi versenypolitika korlátjai közötti manőverezés eredménye. A legújabb iparpolitikai dokumentum³ alapján is arra lehet következtetni, hogy ez a jövőben sem fog változni. Azaz

- a közösségi iparpolitika célrendszere a Lisszaboni Elvek adaptálásával, az iparpolitikai célokkal való közvetlen összekapcsolásával kiegészül,
- ugyanakkor az állami támogatások visszaszorítására irányuló közösségi törekvések,⁴ továbbá az egyes régi, illetve új tagországokban jelentkező költségvetési egyensúlyhiány arra enged következtetni, hogy az iparpolitika szolgálja

tába állítható állami források nem fognak bővülni.

- Az EU új iparpolitikája továbbra is döntően horizontális megközelítésű, eszközei még inkább keretjellegűek, megpróbálják meghatározni a versenyképes környezet kialakításához szükséges feltételeket. Ebben az értelmezésben az ipari versenyképesség három kulcstényezője igényli a legnagyobb figyelmet: a tudás, az innováció és a vállalkozás.
- Az új iparpolitikai dokumentum ugyan utal arra, hogy egyes szektor-specifikus szempontoknak is meg kell jelenniük az iparpolitika céljai, illetve eszközei között (kiemelve az Unió számára fontos vegyipart, autógyártást, illetve gyógyszeripart, repülőgépgyártást és a telekommunikációs szektort), de a felsorolt feladatok itt is inkább horizontális jellegűek, és az eszközökben a szabályozási keretek megfelelő változtatása játszik kiemelt szerepet.

A kutatási eredmények elsősorban azt a véleményt erősítik meg, hogy az iparpolitika akkor válhat hatékonyá, ha eléri a kutatásra és fejlesztésre irányuló állami ráfordítások növelését, és/vagy olyan környezetet képes teremteni, amely arra ösztökéli a magáncégeket, hogy minél többet investáljanak a kutatásba, a tudás megszerzésébe. Tekintettel arra, hogy a fenti beruházásoknak a társadalmi megtérülése sokkal jelentősebb, mint a vállalatok számára ebből fakadó nyereségnövekedés, erről a területről az állam hosszabb távon sem vonulhat ki. Ugyancsak kutatási eredmények hívják fel arra a figyelmet, hogy hosszú távon általában nem visz sikerre az az iparpolitikai megközelítés, amely stratégiai megfontolásokra hivatkozva néhány kiemelt iparágat leárnyékol, megvéd a piaci versenytől, és nemzeti vállalatok belföldi piaci vezető pozícióját állami támogatások valamely formája segítségével tartja fenn.⁵ Ha-

² A feldolgozóiparnak nyújtott uniós támogatási formák: tőkejuttatás, tulajdoni részvétel, kedvezményes hitel, adókedvezmények, garancia nyújtása.

³ Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – Industrial Policy in an Enlarged Europe, COM (2002) 714 final

⁴ State Aid Scoreboard, Autumn 2003 update, COM (2003) 636 final, Brussels, 29.10.2003 <http://europa.eu.int/comm/competition/> A legfrissebb adatok szerint az EU-15 esetében az állami támogatások GDP-hez viszonyított aránya 2001-ben 0,99% volt (az agrárszektorban, a közlekedési szektorban és a halászatban nyújtott támogatások nélkül pedig 0,38%). Az előbbieken említett ágazati támogatások nélkül számított támogatások 77%-a horizontális célokat szolgál. 1997-2001 között az állami támogatások GDP-hez viszonyított aránya 0,16%ponttal csökkent, a legnagyobb csökkenés Dánia, Németország, Franciaország, Portugália, Olaszország, Görögország és Finnország esetében következett be.

⁵ Lásd például a német kísérletet, amikor a keletnémet ipar összeomlásának enyhítése érdekében egyes kulcságazatokat (Kernindustrie), illetve egyes hajdani nagyvállalatok maradványait meg akarták menteni.

sonló a tapasztalat az úgynevezett „infant-industry” elmélettel kapcsolatban is, tekintettel arra, hogy a felülről eldöntött preferenciákat nem mindig követik a piaci folyamatok, és fordítva.⁶

Mindebből arra a megállapításra juthatunk, hogy a felülről vezérelt iparpolitika feladata elsősorban azoknak az intézményeknek a fejlesztése és erősítése, amelyek anélkül is hozzájárulnak a növekedéshez, hogy az állam maga közvetlenül beavatkozna a piaci folyamatokba.⁷

A magyar iparpolitika lehetőségeinek meghatározásakor számos korlátba ütközünk bizonyos hazai sajátosságok miatt:

- *nem született meg olyan stratégiai dokumentum, amelyből levezethető lenne a többi szakpolitikával harmonizáló iparpolitika.* Ahhoz, hogy akár a Nemzeti Fejlesztési Terv, akár az iparpolitika stratégiai célkitűzéseinek gyakorlati megvalósítása valóban hatékonyan tudja szolgálni a hosszú távú makrogazdasági fejlődés érdekeit, mindenképpen szükség lenne olyan hosszú távú átfogó koncepcióra, amely megadja mind a nemzeti fejlesztési programok, mind pedig a közösségi társfinanszírozással megvalósuló programok stratégiai hátterét, keretét. A csatlakozási tárgyalások lezárása után egyértelművé vált, hogy a közösségi finanszírozású programok nem fedik le a hazai támogatáspolitikai feladatok egész területét, ezért szükség lesz a jövőben is hazai finanszírozású fejlesztési-támogatási eszköztárra. A fejlesztési-támogatási rendszer ezen két pillére csakis egységes szempontrendszerre, egységes hazai támogatáspolitikai alapelvekre épülve működhet. Talán a sokat emlegetett, már fejlődésében többször elindított, de aztán újra megtorpanó *Átfogó Fejlesztési Terv* válhat egy ilyen sarokkővé. Egyelőre
- azonban hiányzik egy olyan logikai keret, amelyen belül meg lehetne határozni az iparpolitika súlyát, hierarchiában betöltött szerepét, azt az intézményi struktúrát, amely lehetővé teszi a célok, feladatok koordinálását és a célokhoz rendelt eszközök hatékony, más politikákhoz illeszkedő felhasználását. Így az iparpolitika némileg lebeg a levegőben.
- A költségvetési egyensúly javítása és a befektetői bizalom helyreállítása érdekében követendő *szigorúbb, a kiadások visszafogására törekvő költségvetési politika itthon is befolyásolja, mondjuk ki: korlátozza a fejlesztési lehetőségeket.*
  - 2006-ig a fejlesztési források felhasználásának jelentős részét determinálja a *Nemzeti Fejlesztési Terv prioritásai* alá rendelt intézkedések megvalósításának társfinanszírozási kényszere. Ebből a szempontból az öt operatív program közül elsősorban a *Gazdasági Versenyképesség Operatív Program*, illetve kisebb mértékben a *Humán erőforrás Operatív Program*, és a *Regionális Fejlesztés Operatív Program* célkitűzései, illetve intézkedései kapcsolhatók az iparpolitika finanszírozási eszköztárhoz. Ugyanakkor közvetetten a *Közlekedési infrastruktúra és Környezetvédelem Operatív Program* célkitűzései és intézkedései is kapcsolhatók az iparpolitika céljaihoz. *Az iparpolitika helyének, szerepének bizonytalansága megmutatkozik abban is, hogy az NFT intézkedései, amelyeknek végső soron az iparpolitika céljait is szolgálniuk kellene – a körülmények kényszerítő hatása következtében – előbb születtek meg, mintsem maga az iparpolitika.*
  - Úgy gondoljuk, hogy az EU-s, és ezen belül a Strukturális Alap forrásainak felhasználási iránya a 2006 utáni időszakban még inkább meghatározó lesz az iparpolitika számára, tekintettel arra, hogy az uniós források bővülésével a társfinanszírozási kötelezettség is növekszik, és gyakorlatilag le fogja kötni a fejlesztési célra szánt források egészét. Ugyanakkor a 2007 utáni időszakot tekintve az EU-n be-

⁶ Leahy and Neary [1995]: International R&D rivalry and industrial strategy without government commitment”, CEPR Discussion Paper, 1199

⁷ Christiansen, C. [1997]: The Innovation Dilemma: when new technologies cause great firms to fail, Harvard Business School Press

lül is elég jelentősek a bizonytalanságok. Az már látszik, hogy az uniós költségvetési politika, és ennek következtében a strukturális politika is reform előtt áll, és az is érzékelhető, hogy ez a reform nem fog a források jelentős bővülésével járni. *A strukturális politika feladatának, a konvergencia elősegítése fontosságának EU-n belüli esetleges átértékelése, az Európai Unió szempontjából kiemelkedő fontosságú projektek támogatására való leszűkítése⁸ az iparpolitikai finanszírozási eszköztár 2007 utáni ismételt újradefiniálásának kényszerét is magával hozhatja.*

- További korlátot jelent az Európai Unió versenypolitikája: az EK Szerződés 88. cikkének (3) bekezdése értelmében a Bizottságot időben kell tájékoztatni minden tervezett támogatásról vagy már létező támogatás módosításáról. A tagállam nem ültetheti át a gyakorlatba a tervezett támogatási intézkedéseket mindaddig, amíg a Bizottság végleges döntést nem hoz. (Notifikációs eljárás.) Magyarország a 2073/2002. (III. 21.) és a 2330/2002. (XI. 7.) Kormányhatározatok alapján 24 támogatási intézkedést a csatlakozás után is fenn kíván tartani, amelyekből a Bizottság 21-et kompatibilisnek fogadott el.⁹ Ebben a vonatkozásban a *Csatlakozási Szerződés* is mértékadó, hiszen a Versenypolitikai fejezet Magyarország számára meghatározott ideig még lehetővé

teszi bizonyos, a vállalatokat érintő kedvezmények fenntartását.

- Tudomásul kell venni, hogy a magyar ipar fejlődése szempontjából a nálunk letelepedett, az *export szempontjából meghatározó jelentőséggel bíró* (viszonylag kisszámú) *multinacionális vállalat stratégiája a jövőben is döntő jelentőséggel bír majd.* Ilyen szempontból az iparpolitika szabadságfoka tehát meglehetősen korlátozott.
- Az iparpolitika feladata ezzel szemben az lehet, hogy elérje, hogy egyes tevékenységek (pl. a K+F) fejlesztése, és ezzel összefüggésben a hazai hozzáadott-érték arány növelése az említett vállalatoknak is érdekében álljon, és ezek a szempontok ne kerüljenek törvényszerűen konfliktusba a rövidtávú nyereségességi vagy egyéb törekvésekkel. *Ez pedig a keretfeltételek és a normatív támogatások, ösztönzők lehetőségét és fontosságát emeli ki, ami persze értelemszerűen nem csupán egyes vállalat-csoportokat érint.*
- Különböző kutatási eredmények és az általunk lebonyolított interjúk¹⁰ is azt igazolják, hogy *a vállalati kör az iparpolitikával szemben olyan elvárásokat támaszt, amelyek teljesülésére csupán közvetett befolyással bír:* ilyenek a vállalkozói környezet javítása, a bürokratikus korlátok leépítése, az adó- és társadalombiztosítási rendszer reformja, a különböző tárcapolitikák jobb összehangolása, a cél- és eszközrendszer jobb koordinálása.
- *Hiányoznak vagy nem eléggé fejlettek azok az intézmények, amelyek megadják a politika számára az alulról építkezés lehetőségeit,* a vállalatokkal, kamarákkal, szakmai szervezetekkel, munkavállalói képviselőkkel, regionális intézményekkel való intézményesített együttműködés kereteit.

⁸ Lásd: Europäisches Parlament: Elisabeth Schroedter: Bericht über den Ersten Zwischenbericht der Kommission über den wirtschaftlichen und sozialen Zusammenhalt, Endgültig A5-0354/2002, Oktober 2002;

Sapir, A.: An Agenda for a growing Europe, Making the EU Economic System Deliver, Report of an Independent High-Level Study Group established on the initiative of the President of the European Commission, July 2003.

⁹ A Csatlakozási Szerződésben felsorolt, vagy az EU által az interim eljárás keretében létező támogatásnak elfogadott előirányzatok szabályozását célszerű csak úgy módosítani, hogy emiatt egyiküket se kelljen levenni a létező támogatások listájáról. Amennyiben új támogatási célok bevezetése válik szükségessé, inkább új jogszabályt (támogatási programot) érdemes kidolgozni, és azt engedélyeztetni.

¹⁰ pl. DIUHK, A bajor vállalatok tevékenysége Magyarországon, 2003, Kopint-Datorg Konjunktúra teszt 1996-2003 közötti felmérésének összesített eredményei.

2. A magyar feldolgozóipar helyzetéből fakadó iparpolitikai tennivalók

Az iparpolitika a középtávon várható gazdasági keretfeltételek alakulását tekintve abból indulhat ki, hogy erőteljes függésünk a nyugat-európai és ezen belül elsősorban a német konjunktúra alakulásától nem valószínű, hogy számottevően csökkenne, miközben a maastrichti kritériumok teljesítésének kényszere szigorúbb költségvetési, és – ezáltal – szűkebb keretek között mozgó gazdaságpolitikát feltételez.

Bár a magyar feldolgozóipar az elmúlt 10 évben nagyon jelentős *alkalmazkodási képességről* tett tanúbizonyságot, és a gazdaság húzóerejét 2000-ig a feldolgozóipar és a hozzákapcsolódó export fejlődése jelentette, napjainkra e fejlődési pályának a *sebezhetősége* is megmutatkozik. *Az iparfejlődés rendkívül koncentráltan ment végbe*, néhány iparágra (villamos gép-, műszer-, és járműgyártás, híradástechnikai ipar, kisebb mértékben gumi- és műanyagtermékek gyártása) korlátozódott a magyar gazdaságban releváns, húzó (a gazdaság fejlődését dinamizáló) iparágak köre. Az utóbbi időben azonban éppen a *legfontosabb húzó ágazatok termelésnövekedése mérséklődött a legnagyobb mértékben*. Hasonló *koncentráció jellemezte az exportot* is: mind a termékszerkezet alakulása (2002-ben három termékcsoportha jut a kivitel 62,4%-a: elektromos gépek [26,8%], kazán, gép, mechanikai berendezések [24,7%] közötti jármű [11%]¹¹) szempontjából, mind relációs viszonylatban (EU-országok részaránya a teljes magyar áruexportban 2003-ban 73,6%).

A *gyors struktúraváltás ellenére* a magyar feldolgozóipart még 2001-ben is *az alacsony és a közepesen alacsony technológiát igénylő ágazatok dominálták* a feldolgozóipari cégek több mint 3/4-e tartozott ezekbe az iparágakba, és a foglalkoztatottak 66%-a dolgozott itt. Ezzel egyidejűleg azonban a munkaigényes ágazatok szerepe az exportban, az ér-

tékesítésben, a tőkeellátottságában drasztikusan csökkent, elsősorban a csúcs- és a közepesen magas technológia-intenzitású iparágak javára. Ezzel szemben a csúcstechnológiát képviselő iparok 2001-ben is a feldolgozóipari foglalkoztatottaknak mindössze 11%-át foglalkoztatták, miközben az exportnak már közel 1/3-át és az összes árbevétel 19%-át ezek az ágazatok állították elő. A feldolgozóipar egészére a gyors termelékenység emelkedés ellenére az a jellemző, hogy az ipari termelékenység (BHÉ/foglalkoztatott) szintje jóval nagyobb lemaradást tükröz az EU-15-höz viszonyítva (52%, 2000), mint a nemzetgazdaság egészében mért mutatók (61%).

1996 és 2002 között a bruttó termelés és a hozzáadott érték volumenindexe közti különbség a velünk együtt csatlakozó öt kelet-közép-európai ország közül Magyarországon bizonyult a legnagyobbknak, a rés több mint 40 százalékpontonra tágult. A különbség a cseh és szlovák feldolgozóipar esetében a magyar fele, Lengyelországban a két mutató nagyjából együtt mozgott, Szlovéniában pedig a hozzáadott érték a bruttó kibocsátásnál gyorsabban emelkedett. *Míg a bruttó termelés és bruttó bér adatok alapján a vizsgált időszak egészében Magyarországon nőtt a leggyorsabban a feldolgozóipari termelékenység, a hozzáadott érték és munkavállalói jövedelem alapján Csehország kivételével minden ország jobban teljesített hazánknál*. Magyarország mellett elsősorban a cseh feldolgozóiparra volt jellemző még a *termelékenységlassulással párhuzamosan végbemenő munkaerőköltség-emelkedés* 2001 és 2002 között. A fajlagos munkaerőköltség-színvonal nemzetközi összehasonlításakor a folyó áron mért munkavállalói jövedelemnek a folyó áron mért hozzáadott értékhez viszonyított arányából kiindulva,¹² osztrák összevetésben, ar-

¹¹ A ruházati és műanyagtermékek kikerültek az első öt termékcsoporthból, helyükre a szervetlen vegyipari termékek és az optikai termékek kerültek.

¹² Jóllehet a munkavállalói jövedelem (SNA értelmezés szerint) nem azonos a teljes munkaerőköltséggel, a bruttó bérnél közelebb áll hozzá, mivel a bé-

ra a megállapításra juthatunk, hogy – el-
lentétben a közhiedelemmel – a magyar fel-
dolgozóipari fajlagos munkaköltség színvo-
nala a versenytársainknak tekinthető, velünk
együtt csatlakozó kelet-közép-európai orszá-
gokéhoz képest nem tekinthető kirívóan ma-
gasnak. Ugyanakkor az uniós csatlakozásun-
kat követő években számolni kell azzal a ve-
széllyel, hogy ha fékezni és gátolni lehet is,
megakadályozni azonban hosszabb távon
nem lehet, hogy a relatív bérköltségek emel-
kedjenek és az EU-átlag felé konvergáljanak,
ami pedig a termelékenység és a versenyké-
peség alakulását negatívan befolyásolhatja.
E téren elsősorban a velünk együtt csatlako-
zott országok lesznek a versenytársaink. Az
euró távolabbi bevezetése még tovább szűkíti
e téren a hazai mozgásteret.

Az export és az ipar dinamizáló húzóágazatai
Magyarországon is a világgazdaságra jel-
lemző tendenciákkal összhangban alakultak,
a strukturális vizsgálatokból (és az elmúlt
évek gyárbezárásaiból is) azonban egyértel-
műen kiderül, hogy az egyszerűbb, munka-
igényes tevékenységek aránya a foglalkozta-
tásban még mindig jelentős, jóllehet súlyuk
az exportban rohamosan csökken. Ez ma az
egyik legfontosabb, gazdaság- és iparpoliti-
kai segítséget is igénylő feszültséget. Ha
ugyanis a csatlakozás körüli újabb strukturá-
lis alkalmazkodás elsősorban ágazaton belüli
változást igényel, ennek költségei jóval ki-
sebbek, mintha ágazatok közötti szerkezet-
váltásra kerül sor.¹³ Ezért a hagyományos te-
rületeken, az életképes cégeknél – anélkül,
hogy a jelenlegi struktúrát konzerválnánk –
fontos lenne a továbblépést elősegítő fej-
lesztések támogatása: például a tartósan bér-
munka-konstrukcióban végzett tevékenysé-
gek esetén a modellezés, design, K+F, háló-
zatépítés a hasonló tevékenységet folytató,

egymással versenyző, de közös P+R tevé-
kenységgel, közös piaci fellépéssel, az itthon
már nem hatékony termelési fázisok külföldi
termeltetésével javítani pozícióikat. A bér-
szint emelkedésével a munkaigényes tevé-
kenységek várhatóan egyre nagyobb szám-
ban áthelyeződnek majd keleti és déli irány-
ban más országokba, amely folyamat már ér-
zékelhetően megindult. Ez a hosszabb távon
előre jelezhető trend abban az esetben nem
jelent megrázkódtatást a magyar gazdaság-
ban, ha a feldolgozási vertikumban működő
globális munkamegosztásban minőségi elő-
relépést sikerül elérni a magasabb hozzáadott
értéket képviselő tevékenységek irányába.
Vagyis, ha olyan munkafázisok Magyaror-
szágra telepítését sikerül elérni, vagy további
fejlesztésüket ösztönözni, amelyeknél meg-
határozó jelentőségű elem a „tudás”, a minő-
ségi és megbízható munka. Hasonlóan, a
bérmunka típusú tevékenységek növekvő
versenyhátránya is a szokásostól (hagyomá-
nyostól) eltérő iparpolitikai szemléletet igé-
nyel. Nem érdemes (a rendkívül gyors, sok-
szor előre nem látható változások miatt) és
nem is lehet egy-egy iparág, ágazat fejleszté-
sére koncentrálni. Annál is kevésbé, mivel az
ún. lemaradó ágazatokon belül is vannak, le-
hetnek dinamikusan fejlődő új tevékenysé-
gek.

Ugyanakkor a nemzetközi tendenciákkal
összhangban, a külkereskedelemben, a fog-
lalkoztatásban, a GDP termelésben egyaránt
jelentős szereppel bíró feldolgozóipar mellett
a makrogazdasági felzárkózás egyre inkább
(és a jövőben még inkább) a szolgáltatások
fejlődésén és hatékonyságnövekedésén múlik.
A szolgáltatások termelékenységi szintje¹⁴ az
elmúlt években meghaladta az iparban (és
még inkább a mezőgazdaságban) mért szin-
tet, 2002-re a különbség az ágazatok fajlagos
bruttó hozzáadott érték mutatói között a
szolgáltatások javára (az ipar, és most már
főként a feldolgozóipar rovására) jelentősen
megnőtt. Nemzetközi tendenciák azt igazol-
ják, hogy a feldolgozóipari cégek egyik ol-

ren felül tartalmazza a munkáltató által fizetett tár-
sadalombiztosítási járulékot is.

¹³ A jelenlegi húzóágazatokon belüli termékváltás
esetén a meglévő munkaerő és termelési eszközök
sokkal jobban hasznosítható, mint ha munkaigé-
nyes iparágból felszabaduló munkaerőt kell pél-
dául a tudás- és technológia igényes tevékeny-
ségre átképezni.

¹⁴ Meg kell jegyezni, hogy a szolgáltatásokra vonat-
kozó statisztikai adatok minősége mind az EU-ban,
mind pedig nálunk kívánivalót hagy maga után.

dalon – elsősorban költség- és minőségszempontok miatt, illetve annak érdekében, hogy a kulcstevékenységekre koncentráljanak – egyre inkább kiszerveznek stratégiai szolgáltatási tevékenységeket (számítástechnikai tevékenységek, értékesítés, marketing, humánerőforrás-menedzsment, kutatás-fejlesztés stb.), másrészt maguk is szolgáltatókká válnak, többnyire áttelepítve ezt a tevékenységet valamilyen komparatív előnnyel (pl. alacsonyabb bérszínvonallal) bíró más országba, régióba. A vállalatközpontban elsősorban olyan tevékenység marad, mint a koordináció, a menedzsment, a minőség-ellenőrzés, a tervezés. Ahhoz, hogy ez a folyamat sikeres legyen a képzés, a vállalati kapcsolatok szervezése, image kialakítás, az IKT-eszközök terén jelentős beruházások szükségesek. Ezek a folyamatok nálunk is megerősödnek majd a következő években. Ahhoz, hogy Magyarország ilyen szolgáltatások vonatkozásában fogadó ország lehessen, a vállalkozási keretfeltételek javítására van szükség.

A nemzetközi trendekhez hasonlóan az infokommunikációs technológiai szektor térhódítása Magyarországon is meghatározza az ipar és a szolgáltató szektor jövőbeli fejlődését is. Az *IKT-szektor részaránya az üzleti (vállalati) szféra által képzett hozzáadott értékben az ezredfordulón megközelítette a 10%-ot*, ami nagyjából megfelel az OECD-országok átlagának és valamivel kedvezőbb, mint az EU-15 átlaga, ugyanakkor az OECD-tag közép- és kelet-európai országok közül is a legmagasabb.¹⁵ Főbb összetevők szerint vizsgálva megállapítható, hogy a közel 10%-os átlag a feldolgozóiparra számított mintegy 8,5%-os és az üzleti szolgáltatások kb. 11%-os értékéből származik. Magyarország az utóbbi években bizonyos IKT-eszközök

(számítógép részegységek és irodatechnikai eszközök, de legfőképpen kommunikációs berendezések) gyártására specializálódott, hasonlóan néhány jelenlegi EU-tagországhoz (pl. Írország, Finnország) és néhány más OECD-országhoz (lásd pl. Dél-Korea, Japán, Mexikó). Az IKT feldolgozóipari részaránya alapján Magyarország a közép-kelet-európai régióban is élenjáró, az üzleti szolgáltatások terén képviselt súly szerint a tagjelöltek közül a Cseh Köztársaság előzi csak meg. Az üzleti szolgáltatások kategóriájában Magyarországon a távközlési szolgáltatások részaránya meghatározó a számítástechnikai és kapcsolódó (pl. szoftver), valamint az ún. egyéb IKT-szolgáltatásokkal (beleértve IKT termékek nagykereskedelme és lízingje) szemben. OECD-szerte jellemző a szolgáltatások súlyának növekedése az IKT-szektoron belül, ami összefüggésben van a gazdaságban a szolgáltatások irányába való általánosan jellemző eltolódással, specifikusan pedig a távközlési szolgáltatások és a szoftverek jelentőségének fokozódásával. 2001-ben a feldolgozóipari termékek külkereskedelmében az IKT-termékek mintegy 28%-os súlya európai összehasonlításban is kiemelkedően magas volt, amely arány a jelenlegi EU-tagországok közül is csupán Írországból volt magasabb és mindenütt alatta maradt a közép-kelet-európai régióban. Ez szintén az IKT-eszközök gyártására irányuló erőteljes specializációval függ össze, amely zömében néhány Magyarországon megtelepült multinacionális nagyvállalat tevékenységéhez kapcsolódik. E vállalatok jellegzetesen input-orientáltak, főleg a nemzetközi összehasonlításban még olcsó hazai munkaerőre építenek, s termelésük meghatározó részét exportálják. Mivel nagyobb részt összeszerelő jellegű tevékenységekről van szó, a felhasznált alkatrész-inputok import-vonzata is jelentős. Az IT-termékek importját ösztönzi, hogy a behozatalra kivetett vámokat Magyarország a szingapúri megállapodás keretében leépítette. Ugyanakkor Magyarország – az IKT-termékek gyártására vonatkozó erőteljes specializáció következtében – az IKT szektor gazdasági jelentőségét tekintve európai ösz-

¹⁵ Az IKT-szektor súlya a vállalati szféra által foglalkoztatottak számát alapul véve 2001-ben mintegy 7,1%-ot ért el Magyarországon, ami meghaladja mind az EU, mind az OECD-országok átlagát. Az a tény, hogy az IKT részaránya nagyobb a hozzáadott értékben, mint a foglalkoztatásban, arra utal, hogy a szektor termelékenysége magasabb a vállalati szféra átlagánál.

szehasonlításban sokkal előkelőbb helyen szerepel, mint amit az IKT vállalkozói szférában és a lakosság körében való elterjedtsége, az alkalmazás intenzitása valójában indokolna. E téren nem csupán a jelenlegi EU-tagországokhoz viszonyítva jelentős a lemaradásunk, de a közép- és kelet-európai országok között is csupán a középmezőnyben vagyunk. Az *internetezés költsége*, amely jelentős mértékben meghatározza az IKT-elterjedtség továbbfejlődési lehetőségeit, Magyarországon 2002-ben kb. 60%-kal volt magasabb az OECD-országok átlagánál. A telekommunikációs szektorban, különösképpen 1998-tól, a liberalizálási hullám nyomán Európa-szerte megnőtt a verseny, ami pedig az internetezés költségeit is leszorítja.

A *külföldi működőtőke* kiemelkedő szerepet játszott a magyar feldolgozóipari termelés és az export struktúraváltásában a technológia-intenzív tevékenységek felé történő elmozdulásában. Az évezred elején a külföldi működőtőke aránya a vállalati jegyzett tőkéből 64%-ra emelkedett. 2001-ben a külföldi működőtőkével rendelkező, kettős könyvelést vezető vállalati kör részesedése a nettó árbevételből 75%-ra, és az exportárbevételből 89%-ra emelkedett, míg az összes foglalkoztatott létszám majdnem felét (46%) alkalmazták. Napjainkra *a magyar gazdaság motorjának számító 100 legnagyobb vállalat 3/4-e külföldi irányítású.*¹⁶

Annak ellenére, hogy a külföldi működőtőke szerepe a technológia szerkezetváltásban meghatározó volt az elmúlt évtizedben, még az évtized végén is a külföldi tőkével működő cégcsoport (technológia-intenzitás szerinti) szerkezetét az *alacsony technológia-igényű (low-tech) iparágak*¹⁷ dominálták. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy az iparágak

technológiaigényességének növekedésével együtt nő a külföldi cégek súlya az adott ágazatban, különösen az exportban, a nettó árbevételben és a tőkeellátottság tekintetében. A külföldi cégcsoport és az összes feldolgozóipari cég technológia-igényesség szerinti megoszlásának hasonlósága egyértelműen arra utal, hogy az elmúlt több mint tíz év iparfejlődését mindvégig és egyre fokozottabban a külföldi cégek tevékenysége határozta meg. Vállalati esettanulmányok eredményei alapján arra következtethetünk, hogy a külföldi tulajdonú vállalatoknál, különösen a csúcstechnológiát képviselő tevékenységeknél a vállalati működést érintő igen fontos kérdésekben, mint piacszerzés, stratégia kialakítása az anyacég dönt. Ebből következően a leányvállalatok nem önálló vállalatként, hanem inkább termelési egységként funkcionálnak. Az a tény, hogy a Magyarországon végzett *kutatás-fejlesztést* – a vállalati felmérés alapján¹⁸ – a külföldi működőtőkével rendelkező vállalatok a versenyképesség kevésbé fontos forrásának tartják, jelzi, hogy ezek a cégek elsősorban olyan termékeket gyártanak, amelyek nem tartoznak a termék életciklus-görbe első fázisába. A külföldi működőtőke továbbra is meghatározó szerepet fog játszani a magyar gazdaság, és ezen belül a feldolgozóipar fejlődésében. Éppen ezért a befektetés-ösztönzésben nem elegendő csupán a behozott tőke volumenére koncentrálni (ti. amilyen gyorsan bejön, olyan gyorsan ki is mehet), hanem elsősorban a finanszírozni kívánt tevékenység jellegére (pl. K+F, alkalmazott IKT).

Az ipar *területi megosztottsága* is szorosan összefügg a működőtőke területi elhelyezkedésével, amely változatlanul erőteljes keletnyugati megosztottságot, illetve Budapest-központúságot mutat. A vállalati szektor regionális elemzése igazolja, hogy kiemelkedő kistérségi fejlődés ott valósul meg, ahol négy tényező – nevezetesen: külföldi tőkével működő nagyvállalat(ok), nagyváros, mint vál-

¹⁶ Ahol a külföldi tulajdon részaránya a jegyzett tőkében meghaladja az 50%-ot.

¹⁷ 1996-ban a jegyzett külföldi tőke részaránya alapján számítva a külföldi működőtőke 36%-a ment ezekbe az ágazatokba, elsősorban az élelmiszeripar területére. 2001-re ez az arány 29%-ra mérséklődött, és ezzel párhuzamosan a közepes és a high-tech ágazatok felé tolódott el a külföldi működőtőke érdeklődése.

¹⁸ Hamar Judit (2003) Prod Gap: "Mechanisms of Productivity Growth through Inward Foreign Direct Investment" (<http://www.iwh-halle.de/projects/productivity-gap>)

lalkozási centrum, Budapesthez, mint európai léptékű agglomerációs centrumhoz tartozás, valamint a jó közlekedési kapcsolat (elsősorban autópálya) legalább egyike jelen van. Több tényező együttes jelenléte erősíti a tökevonzó hatást. Ezen túlmenően természetesen egy-egy térség tartósan sikeres vállalati teljesítményét számos település-szerkezeti, illetve egyéb társadalmi-szociális keretfeltétel is magyarázza. A dinamikusan fejlődő vállalkozások elsősorban a fő közlekedési útvonalak, illetve egy-egy térségi gócpont köré csoportosulnak. Hasonló mondható el a vállalkozási hajlandóság területi különbségei kapcsán is. Mindez abból a szempontból fontos, hogy az iparnak a foglalkoztatásban betöltött szerepe továbbra is meghatározó, és a külföldi tulajdonosok stratégiai döntéseitől jelentősen függő iparfejlődés lokálisan súlyos foglalkoztatási, és ezáltal szociális gondokat idézhet elő. Ez utóbbiak kezelése ugyan nem az iparpolitika feladata, de megelőzésükhöz az iparpolitika mindenképpen hozzájárulhat. A KSH besorolása szerinti öt kistérség-típus esetében a *dinamikusan fejlődő* 26 kistérségbe áramló külföldi működőtőke nagyságrendekkel nagyobb (a jegyzett külföldi működőtőke tulajdon háromnegyed része jut a szóban forgó kistérség-kategóriára).¹⁹ Az utóbbi években a felzárkózó és a fejlődő kistérségek iránt is kimutathatóan megnőtt a külföldi tőke érdeklődése. A látszólag látványos növekedés mögött azonban többnyire egy-egy befektető – gyakran átmeneti – tevékenysége áll, ami jelzi, hogy a magyar gazdaság, de főleg egyes kevésbé fejlett kistérségek meglehetősen sérülékenyek, és a náluk letelepedett kisszámú nagyvállalat üzletpolitikájának vagy piaci lehetőségeinek változása az egész térség gazdasági-szociális helyzetét megrendítheti.

A hazai tulajdonban levő cégek és a külföldi tulajdonú vállalatok közötti termelékenységbeli különbség (BHÉ/foglalkoztatott alapján számítva) az elmúlt tíz évben jelentősen nőtt, annak ellenére, hogy a hazai cégek javítani

tudták piaci pozícióikat mind a csúcstechnológiai, mind pedig a munkaigényes ágazatokban. Tehát a gyorsan növekvő külföldi működő-tőke befektetések, nálunk és a többi kelet-európai országban egyaránt elősegítettek a hazai feldolgozóipari cégek felzárkózását. Elemzésünk különösen élesen hívta fel a figyelmet arra a diszkrepanciára, ami a munka-igényes és fejlett technológiát igénylő tevékenységek fejlődése, foglalkoztatási szerepe, és a termelékenység-növekedéshez, azaz a felzárkózás felgyorsításához szükséges szerkezetváltás között feszül. A hagyományos tevékenységekre is szükség van még, már csak a munkaerő jelenlegi szerkezeti adottságai, ezeknek az iparoknak a még mindig jelentős súlya miatt is.

Ugyanakkor meg kell jegyezni azt is, hogy a nagyvállalati kör esetében egyre nehezebb a „hazai” és a „nem hazai” cégeket megkülönböztetni. A portfólió-befektetések vizsgálata árnyalhatja a képet, továbbra sem egyszerűsödnek azonban az értelmezési problémák. Ha szakmai befektetők helyett a külföldi portfólió-befektetők dominálnak egy vállalat tulajdonosi szerkezetében és sok a kisérvényes, akkor – legalábbis azonosíthatóan – nincs a vállalat stratégiai döntéseire meghatározó befolyással egyetlen érdekcsoport sem. Ebben az esetben megítélésünk szerint a rövid távú nyereségességi szempontok nagyobb hangsúllyal szerepelhetnek a döntésekben. Ebben a klasszikus esetben jelenhet meg leginkább a menedzsment és a tulajdonosi érdekek különbözősége. Ha a portfólió-befektetők mögött befektetési alapok kezében összpontosul a részvények jelentősebb része, akkor a döntésbefolyásolás lehetősége is fokozottabban megjelenik. Ami a kérdés iparpolitikai relevanciáját illeti, nem gondoljuk, hogy ez, a portfólió befektetők által tulajdonilag érintett vállalati kör külön iparpolitikai megközelítést igényelne, vagy hogy erre egyáltalán reális lehetőség nyílna.

Az iparpolitika számára tartósan külön kezelendő vállalatcsoport marad a *kis- és középvállalati szektor*. A hazai KKV-k – meghaladva az Európai Unió hasonló mutatóját – a vállalkozások több mint 98 százalékát adják,

¹⁹ A kettős könyvelésű vállalatok aggregált adatai alapján számítva 1992-2002 között. APEH-adatbázis.

a foglalkoztatásban betöltött szerepük is jelentős. Ugyanakkor tartós veszély a KKV-szektor egyes csoportjainak leszakadása, versenyhátrányuk fokozódása a nagyvállalatokkal szemben. Erre következtethetünk olyan mutatókból is, mint, hogy a 250 főnél nagyobb létszámot foglalkoztató vállalati körre²⁰ jut a jegyzett tőke 65%-a, a külföldi jegyzett tőke 74%-a, az exportárbevétel 86%-a, az értékesítési árbevétel 71%-a, ezzel szemben a foglalkoztatottak csupán 51%-a. 1996-2001 között ez a vállalati kör bővítette tevékenységét a legdinamikusabban: értékesítési árbevételük több mint háromszorosára, exportárbevételük pedig 4,7-szeresére nőtt, az ide befektetett külföldi működőtőke majdnem megduplázódott. A kisvállalkozások többsége számára ezzel szemben a legnagyobb gond, hogy *“alultőkésítettek”*, illetve, hogy technikai felszereltségük alacsony. Darabszámát tekintve a legnépesebb csoport az 1-49 főt foglalkoztató, uniós mércével mérve mikro-vállalkozásnak tekinthető vállalati kör, amelyre a foglalkoztatottak 22%-a jutott (2001. évi adat, a kettős könyvelést vezető vállalatok átlagos statisztikai létszáma alapján), és amely az elmúlt években (1996-2001 között) a legdinamikusabban növelte a foglalkoztatottak számát. Az egyes szakágazatokon belül is megfigyelhető a vállalati méret szerinti „körte formájú” struktúra (kivéve olyan koncentrált szakágazatot, mint a kocszgyártás, kőolaj-feldolgozás), amely az esetek többségében (kivéve a műszergyártást) viszonylag kis súlyú piaci részarányt, exportképességet, illetve tőkevonzó-képességet takar.

A KKV-finanszírozás érzékeny pontja a magyar vállalkozás-finanszírozási gyakorlatnak. Bár a KKV-szektor igen kiterjedt, s mind a GDP termelésében, mind a foglalkoztatásban jelentős szerepet játszik, a magyar átlagos kisvállalkozás nagyon kis méretű, és a vállalkozások 40%-a veszteséges, tehát egy kereskedelmi bank számára nem ideális adós. Versenyhátrányukat növeli, hogy gyenge vállalkozói és menedzseri készségek, alacsony tő-

keintenzitás, kevésbé piac-orientált tevékenységek, hiányos uniós ismeretek jellemzőek rájuk. A nagyobb beruházások kockázatának mérséklése számukra elég nehézkes (mind támogatás, mind üzleti formában). Az elmúlt évek adópolitikája sem kedvezett a kis- és középvállalati körnek: míg átlagos adóterhelésük meghaladta a nagyvállalatokét, a vállalati kör számára nyújtott adókedvezmények nem őket preferálták. A KKV-k számára kitörési pontot jelenthet a hálózatosodás erősödése, illetőleg az üzleti szolgáltatások felé való orientálódás. A regionális, illetve kistérségi funkciók tervezett erősítése szintén lehetőséget nyújthat a vállalkozói szellem élénkítéséhez. Az iparpolitika feladata a finanszírozási szolgáltatásokhoz (hitelgarancia, cash-flow hitelekhez való hozzájutás, kockázati tőke ösztönzése) való hozzáférésük megkönnyítése, feltételeinek javítása, a KKV-k érdekérvényesítéséhez szükséges intézményi formák biztosítása.

Nemzetközi elemzések²¹ az egyik legfontosabb versenyképesség-javító tényezőnek a *kutatási eredmények gyors diffúzióját* tartják. A lassú európai növekedés fő okát is abban látják, hogy az új iparszerkezethez történő alkalmazkodás, az új technológiák gazdaságon belüli diffúziójának folyamata az unióban sokkal lassúbb, mint az USA-ban. Ennek egyik oka, hogy a kutatás-fejlesztési költségeket az USA-ban a vállalati szektor nagyobb mértékben viseli, mint az EU-ban. Az iparvállalatok által előállított hozzáadott érték arányában számítva (BERD) a K+F ráfordítások az USA esetében az elmúlt tíz évben 2,6-2,9% között mozogtak növekvő tendenciát mutatva, míg az EU-15 esetében 1,6-1,8% között ingadozott. (Magyarország esetében ugyanez a mutató 0,4-0,6% volt.) A hagyományos iparágak esetében is úgy tűnik, hogy nem annyira a beruházások élénkítésének, hanem sokkal inkább az innovációnak, és ezen belül az innovatív megoldásokat közvetítő IKT alkalmazásának van ma már nagyobb szerepe az ágazat dinamizálásában.

²⁰ Kettős könyvelést vezető vállalatok, 2001. évi adat.

²¹ O'Mahony, Mary – Bart van Ark: EU productivity and Competitiveness: An Industry Perspective; Can Europe Resume the Catching-up Process?, European Commission, 2003

Napjainkra a verseny dimenziója átalakult, a *versenyelőnyök helyi szintre* mozdultak el. Az egyes térségek, tágran értelmezett régiók szerepe egyre inkább felértékelődik, hiszen a tartós vállalati-, iparági versenyelőnyök földrajzilag koncentráltan jelennek meg. Az így kialakuló földrajzi környezet olyan innovatív bázist, speciális felhalmozott szervezeti tapasztalatot biztosíthat, amelyet a távoli versenytársak nem tudnak lemásolni, így a lokalitásból eredő versenyelőnyöket nem tudják mérsékelni. A *termékélet-ciklusok lerövidültek*, ami a vállalatok részéről nagyobb rugalmasságot, alkalmazkodóképességet követel meg. A nagyvállalatok karcsúsodnak, alapképességeikre specializálódnak az outsourcing egyre szélesebb körű alkalmazásával, továbbá stratégiai partnerhálózatokat hoznak létre. A versenyképesség kulcsa tehát az *innováció*, ami nehezen finanszírozható még egy nagyvállalat számára is, hát még egy magyar kis- vagy középvállalkozás számára. Az innovációhoz szükséges finanszírozási forrásokhoz, magasan képzett munkaerőhöz, újabb piacokhoz, pool-ba szervezett üzleti szolgáltatásokhoz a hálózatokon keresztül tudnak a legkönnyebben hozzájutni. A fejlett országok gyakorlatában az elmúlt időszakban a *spin-off vállalkozások* száma és életképessége széles körben használt *indikátorai* lettek a tudomány és az ipar közötti kapcsolatnak. A spin-off vállalkozások mellett, hogy kutatási eredményeket visznek át az iparba, egyúttal lehetőségeket biztosítanak a *tudásközpontok számára*, hogy *szakmai* (kutatási és innovációs), *pénzügyi* (saját bevételek), és *alkalmazói* (pl. alternatív karrier) szerepükben megerősödhesenek. Magyarországon a kutatóhelyek, K+F intézmények és a gazdasági szféra között jelentős mértékű tudástranszfer a mai napig nem alakult ki, ami arra utal, hogy a hídképző intézményrendszer is megerősítésre, fejlesztésre vár. A vállalati K+F tevékenység fejlődésének egyik lehetősége az idetelepült multinacionális cégek kutatás-fejlesztési tevékenysége lehetne. Kevés kivétellel azonban jelenleg a multik leányvállalatainál a K+F döntő részben az innováció anyag- és alkatrész behozatalon, valamint beruházási javak importján keresztül szerzett technológia révén valósul meg,

amihez nem kapcsolódik K+F ráfordítás. Abban, hogy a multik jelenlegi kutató-fejlesztő központjainak tevékenysége mennyiben tud bővülni a jövőben, illetve további kutató-fejlesztő bázisok letelepítése megtörténik-e Magyarországon, a beruházás-ösztönző politikának, illetve a beruházásokat befolyásoló, az iparpolitikán kívül eső tényezőknek lehet szerepe. Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy az európai vállalatok zöme kutatási tevékenységét az USA-ba telepíti,²² ahol a szabályozási környezet rugalmasabb, a forrásbevonási lehetőségek kedvezőbbek, és a rendelkezésre álló szakemberkínálat jobban megfelel az igényeknek.²³ A legfrissebb adatok szerint az EU cégei által végzett K+F beruházások 40%-a már Európán kívül történik.²⁴ Így a vállalati kutatás-fejlesztési tevékenység ösztönzését mindenképpen össze kell kapcsolni a KKV-politika céljaival is, hiszen e téren a politika nagyobb befolyással bír, mint a multik esetében. Ezzel együtt, éppen a már említett bérkonvergencia kapcsán, alaposan meg kell vizsgálni azokat a lehetőségeket, eszközöket, amelyek segítségével a külföldi működőtőkét a magasabb hozzáadott értéket jelentő kutatási tevékenység hazánkba telepítése felé lehetne a jelenleginél nagyobb mértékben orientálni.

²² Az Európai Unió feldolgozóiparának egyik gerincágazatát a gépjárműgyártás jelenti. A Bizottság ezzel az ágazattal kezdve ágazati elemzések sorát kívánja elkészíteni, amelyek keretében vizsgálni kívánja a tőke elvándorlás okait és következményeit, illetve a politika számára az ebből adódó feladatokat.

²³ Az úgynevezett „*skill gap*”, azaz egy-egy ágazatban a magasan kvalifikált szakemberek hiányának problémájáról lásd részletesebben a „European Commission: European Competitiveness Report 2002” jelentésében.

²⁴ Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Some Key Issues in Europe's Competitiveness – Towards an Integrated Approach, COM (2003) 704 final, Brussels, 21.11.2003

3. A vállalatok működésének keretfeltételei

A nemzetközi összehasonlító vizsgálatok egyértelműen azt mutatják, hogy a magyar iparfejlődést sajátos – ám a legtöbb területen közvetlen versenytársainknak számító közép-európai országokban hasonlóképpen megfigyelhető – kettősség jellemzi. Az üzleti szektor imponálóan gyors technológiai felzárkózásához és a pénzügyi közvetítő rendszer fejlődéséhez képest számottevően elmaradt a közszolgálati intézményi feltételek javítása. A szabályozások átláthatóságában, a korrupció visszaszorításában, a jog- és a szerződésbiztonságban mutatkozó hiányosságok középtávon komoly versenyképességi hátrányt jelentenek. Az Európai Bizottság Vállalkozási Főigazgatósága által készített összehasonlító elemzés²⁵ szerint Magyarországon a vállalkozói hajlandóság (az újonnan alapított vállalatok száma alapján) számít a vállalkozói szektor erősségének, a külső forrásokhoz jutás, a humán erőforrás állapota, az innovációs készség, illetve a termelés környezeti terhelése okoz elsősorban gondokat. Az adórendszer sajátosságai, a rövidtávú szempontokat figyelembe vevő, gyakran tűzoltásszerű intézkedések szintén nem erősítik a vállalkozásbarát környezet kialakulását.

A GDP 2,4%-át alkotó társasági adóbefizetések csupán kétharmadát teszik ki az EU-átlagnak, s Európában csupán a hasonló helyzetű átalakuló gazdaságokban (Lengyelországban, Szlovákiában) ilyen alacsony a *tényleges társasági adóterhelés*. Fontos különbség azonban, hogy míg ezekben az országokban az adóterhelés mértéke évről évre csökken, addig Magyarországon nő. Magyarországon a társasági adókulcs jelentős mérséklésével egy időben eltörölték a kedvezmények nagy részét, így ma már évente némileg változó számú, de 10-15-nél nem több társasági adó- és/vagy adóalap-kedvezmény él – ezek túlnyomó részét az elmúlt években

EU-konformmá alakították, s egyes elemeit a gazdaságpolitikai prioritásoknak megfelelően évente módosítják.

Az adóterhelés elmúlt 3 évi alakulásáról szóló adatok tanúsága alapján úgy tűnik, az adóterhek – főleg a legkisebb vállalkozások számára – tetemesek: nettó árbevételük durván felét-harmadát teszik ki, bár éppen ebben a vállalkozói kategóriában csökkenő tendenciát mutatnak. A legkisebb vállalkozások adóterhelése évről évre meghaladja a közép- és nagyvállalatokét. A társasági adókedvezmények több mint 90%-át a nagyvállalati kör veszi igénybe, ami elsősorban a 90-es években a külföldi nagyvállalatok befektetéseinek vonzására kialakított adókedvezmények következménye.

A magyar vállalkozások által fizetett *társasági adó* mennyisége a GDP arányában nemzetközi összehasonlításban a legalacsonyabbak között van, ami összhangban áll a társasági adókulcs kedvező mértékével.

A vállalkozásokat terhelő *egyéb adók* közül a helyi adók a legjelentősebbek: a négyféle jogcímen (iparüzési, kommunális-, építmény- és telekadó) beszedett adó jelentős terhet ró rájuk. Az EU-csatlakozás ezen a téren is változásokat hoz: az eddig az önkormányzatok által a helyi vállalkozás-támogatás keretében nyújtott helyi adókedvezményeket az uniós szabályok alapján fel kell mondani, illetve át kell alakítani. A kisvállalkozói kört ez azonban kevésbé érinti, mert azokat túlnyomó részt eddig is a nagyvállalatok kapták.

A nemzetközi adatok tanúsága szerint a *béralapú járulékok* és hozzájárulások Magyarországon a társasági adónál jelentősen nagyobb, nemzetközi összehasonlításban kimondottan magas terhelést jelentenek a vállalkozásoknak.

Az adó- és járulékfizetéssel, az ezekkel kapcsolatos nyilvántartással, bevallással, kötelező *adatszolgáltatásokkal* összefüggő adminisztrációs terhek – a vállalkozók megítélése

²⁵ European Commission, Enterprise Directorate-General, A Pocketbook of Enterprise Policy Indicators, 2003 edition

szerint – komoly akadályt képeznek a vállalkozások működése, növekedése előtt.

A jelenlegi ÁFA-kulcsok uniós összehasonlításban is magasak, az oktatást, a kutatás-fejlesztést terhelő 25%-os ÁFA-kulcs részben mint versenyhátrány is jelentkezik, részben megnehezíti bizonyos tevékenységek finanszírozását.

Az elmúlt fél évtizedben a magyarországi *vállalkozás-finanszírozásban* bekövetkezett egyik legfontosabb változás a vállalatok külső forrásainak számottevő növekedése volt. Így a külső források igénybevételét tekintve jelentősen csökkent a magyar vállalati szektor elmaradása a fejlett országokétól. A vállalatok külső, túlnyomórészt *banki forrásokhoz való könnyebb hozzáférése* a 90-es évek végétől egyfelől a magyar bankrendszer tőke- és forráshelyzetének a megerősödésével és valódi, versenyző bankpiac kiépülésével függ össze,²⁶ másfelől viszont annak köszönhető, hogy a magyar vállalkozói szektor piac- és hitelképessége számottevően nőtt, a makrogazdasági környezet javult, csökkent a vállalati hitelezés kockázata. Mindezek a kedvező

folyamatok tükröződnek a vállalkozói hitelállomány gyors növekedésében. *A hitelhez jutási esélyek ugyanakkor nagyon egyenlőtlenek, s ezt tükrözi a hazai bankrendszer meglehetősen magas hitel- és ügyfél-koncentrációja is.*

A kedvezményes hitelalapok és -konstrukciók a tőkeszegény, piaci alapon banki forráshoz nem vagy csak nehezen hozzájutó kis- és középvállalkozások számára az évtized végéig szinte az egyetlen lehetőségét jelentették a hosszú lejáratú, beruházási hitelekhez való hozzájutásnak (különösen így volt ez a kezdő vállalkozások esetében), s mint ilyenek, fontos kisvállalkozás-támogatási funkciót tölthettek be. A KKV-szektor kormányzati támogatási programjaiban a kedvezményes kölcsönök mellett szerte a világon fontos szerepet játszanak a *hitelgarancia-alapok* is. A hitelgarancia-alapok jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy az évtized végén a kereskedelmi bankok bátrabban fordulhassanak a KKV-szektor felé, s a kockázatokat megosztva számottevően bővíthessék KKV-üzletágukat.

---

²⁶ Ebben szerepet játszott a külföldi bankok megjelenése is!

4. Az iparpolitika és a szakpolitikák koordinálásának a lehetőségei

A különböző szakpolitikák összehangolásának fontossága a magyar iparpolitika szempontjából is kiemelkedő jelentőségű. Már a Nemzeti Fejlesztési Terv elkészítésekor is világossá vált, hogy egyrészt hiányzik az a nemzeti szintű, koherens fejlesztési stratégia, amely kiindulási alapul, keretként szolgálhatott volna az NFT prioritásainak meghatározásához, másrészt egy olyan intézmény, amely képes a stratégiai tervezés és a végrehajtás koordinációjára. A hosszú távú jövőképen alapuló, átfogó és összehangolt fejlesztési elképzelések hiányában nehézséget okozott az uniós társfinanszírozású és a tisztán hazai forrásokból megvalósítandó fejlesztések egymást kiegészítő jellegének, a szinergikus hatások megvalósulásának biztosítása. A fentieknek megfelelően, az iparpolitika hatékony megvalósításának is az egyik legfontosabb záloga, és jelenleg a legneuralgikusabb pont, az egyes politikák szakmai és intézményi koordinációjának biztosítása.

Ez a fajta koordináció különösen néhány szakpolitika, így a foglalkoztatáspolitikai, a környezetvédelmi politika, a K+F politika, a KKV politika, az energiapolitika, a fogyasztóvédelem, a regionális fejlesztés és az infrastruktúrafejlesztés szempontjából kiemelkedő jelentőségű. Jelen összefoglalóban azért emeljük ki az egyik, ti. a foglalkoztatáspolitikát, mivel egyre többször fogalmazódik meg, hogy a töркеvönzés egyik korlátja a munkaerőkereslet és – kínálat összhangjának hiánya. A foglalkoztatáspolitikai, a humán erőforrás képzését biztosító oktatáspolitikai, a humán erőforrás minőségét az egészség oldaláról meghatározó egészségügyi politika és a munkaegészségügy, illetve az iparpolitikát meghatározó, befolyásoló politikák (versenypolitika, kereskedelempolitika, támogatáspolitikai, stb.) döntően azon a piacon hatnak, amelyek befolyásolására eredetileg is szolgálnak. A munkaerőpiac – s tágabban a humán erőforrás minősége – és az ipari termelés között ugyan számos kölcsönösen egymást befolyásoló kapcsolat mutatható ki, és hosszabb távon a két piac kapcsolatának

fontos gazdaságpolitikai következményei is lehetnek, nem nyilvánvaló azonban, hogyan hat egymásra a munkaerő- és a termékek piaca, a piacokat keresztező kapcsolatok komplexitása miatt.

A nemzetközi szakirodalomban is megjelennek ezek az anomáliák, a közvetett hatások fontossága.²⁷ *Általános összefüggésként komplementaritás figyelhető meg az ipar és a foglalkoztatáspolitikai között.* Ez annyit jelent, hogy a kereskedelmi és a versenykorlátok megszűnése vagy visszafogása – az OECD országokat vizsgálva – a foglalkoztatáspolitikai számára jelent feladatot, a hosszú távú foglalkoztatási szint növelése érdekében. Az eredmények azt mutatják, hogy a foglalkoztatásra gyakorolt hatás egy része a bérhányad csökkenéséből származott. A foglalkoztatást és a reálbéreket érintő kedvező hatással járhat ugyan a nagyobb növekedési potenciállal bíró ágazatok növekvő specializálódása. A növekvő versenyt ösztönző politika nyilvánvalóan elbocsátásokat eredményez, és a korábban jobban szabályozott ágazatokban rendszeresen nagyobb állásvesztést okoz. Ennek megfelelően fontos egyrészt az aktív munkaerő-piaci eszközök alkalmazása, azaz az elbocsátottak ismételt foglalkoztatásának gyorsítása, másrészt a passzív eszközök megléte, hogy a munkahely elvesztését követően biztosított legyen az érintettek megélhetése, létbiztonsága. A versenyt ösztönző politikák a termelésben a munkások bizonyos csoportjainak foglalkoztatásbiztonságát rontják. Növekedhet a bennlévők foglalkoztatásának biztonsága, ami a kinnlévők foglalkoztatásának biztonságát csökkenti („insider-outsider probléma”). A vizsgálatok azonban kisebb hatást mutattak ki a termékpiacok szabályozásának hatására a foglalkoz-

²⁷ Ilyen összefüggéseket vizsgál az OECD tanulmánya: OECD (2002) *And the twain shall meet: cross market effects of labour and product market policies*, Chapter 5, 245-300.o., Nicoletti et al (2001): *Product and Labour Market Interactions in OECD Countries*, OECD Economic Department Working Papers No. 312, alapján.

tatottság biztonságában, mint amit a foglalkoztatáspolitikai önmagában képes biztosítani, különösen a megfelelő foglalkoztatási törvény és munkanélküli segélyrendszer révén.

A munkaerő- és termékpiaci politikák olyan komplex módon hatnak egymásra, ami óvatosságra kell, hogy intse a politikaalkotókat, amikor az egyik piac hatásait kívánják a másik céljai érdekében kihasználni. Egyszerű összefüggés, hogy az állásbiztonság szigorúbb törvényi szabályozása megnehezíti a vállalatok számára az innovációt, ezzel rontva a gazdasági növekedési kilátásokat. Alaposabb vizsgálódások azonban bonyolultabb kapcsolatokat igazolnak, éspedig azt, hogy a foglalkoztatás védelme nemcsak, akadályozhatja, hanem ösztönözheti is a kutatás-fejlesztési beruházásokat, a béralku rendszerétől és az adott iparágban alkalmazott technológia sajátosságaitól függően. A politikaalkotók számára a termelést befolyásoló politikák és a foglalkoztatáspolitikai kölcsönös hatásait vizsgálva összességében kimutatható ugyan a kapcsolat a versenyképesség ösztönzése és a foglalkoztatáspolitikai feladatai között, a főbb ellentétes hatásokat tekintve *komplementer politikák* megfogalmazására van szükség.

Az ipar igényeinek megfelelő humánerőforrás az iparpolitika és a munkaerő-piaci politikák kapcsolatának fontos része. A munkaerőpiacra lépők megfelelő képzettsége a munkaerőpiac és az oktatás közötti kapcsolatoktól függ. A foglalkoztatáspolitikai alakításának fontos és aktuális kérdése a munkaerőpiacon tapasztalható egyensúlytalanságoknak megfelelően a munkáltatói igényekre, a munkaerő-keresletre, a szakmák, tevékenységek jövőjére, az egyes iskolatípusokból kikerülők arányaira vonatkozó *információs rendszer kialakítása. A megfelelő rendszer hosszú távú prognózisok kialakítása, módszertana pillanatnyilag még mint a foglalkoztatáspolitikai prioritások egyik feladata fogalmazódik meg.* Az ipar igényeinek megfogalmazása egyik eleme és inputja lehet egy ilyen információs rendszernek. A szakmai viták még abban sem egységesek, valójában a felsőfokú végzettségűek túlképzése és bi-

zonyos szakmák hiánya milyen beavatkozást tesz szükségessé a képzési rendszerben. Az iparpolitika egyéb preferenciái (az infokommunikációs szektor fejlesztése, az e-gazdaság erősítése, a vállalati kutatás-fejlesztés ösztönzése) önmagukban is segítik a fejlettebb ágazatok szakemberigényének a közvetett kielégítését. Egyes vállalatok, ágazatok, régiók ipari munkaerő-utánpótlásában ugyanakkor a megfelelő képzési rendszerek vállalaton belüli kiegészítő képzéssel történő bővítése is hozzájárulhat. Rövid távú hiányok kielégítése viszont képzéssel azért sem lehetséges, mert a képzés beindulása legalább 5 éves késleltetéssel járul hozzá a megfelelő képzettségű munkaerő biztosításához, ami akár újabb túlkínálathoz – beinduló túlkínálati ciklusokhoz – is vezethet. Alternatív fejlesztési lehetőségek, döntések esetében azonban célszerű, ha *az iparpolitika* is a foglalkoztatás csökkenésének mérséklését, a lassúbb, de a hatékonyságot és versenyképességet nem rontó alternatívát preferálja (pl. a 'high-tech' technológiák elterjesztésének ütemét és módját tekintve).

A foglalkoztatáspolitikai feladata a hagyományostól eltérő foglalkoztatási formák elterjesztése, ily módon is növelve a munkahelyek, foglalkoztatottak számát. Ennek fontos előfeltétele a foglalkoztatás bér- és járulékterheinek lehetséges csökkentése, a rugalmasabb és versenyképesebb foglalkoztatási formák elterjesztése érdekében. A rugalmasabb és az atipikus foglalkoztatási formák elterjedése a foglalkoztatáspolitikai rendelkezésre álló eszközök (alapok) hasznosításával lehetséges. Egyes csoportok foglalkoztatásának segítéséhez az EU alapok is támogatást biztosíthatnak (hátrányos helyzetű, roma csoportok, női munka és család összehangolásának segítése, esélyegyenlőség).

Az iparban foglalkoztatottak létszáma várhatóan nem változik jelentősen, de érezhető technológiai, szakmasztruktúrát érintő változások várhatóak, felerősítve a munkaerőpiacon parciális munkaerő-piaci egyensúlytalanságokat, túlkínálatot és hiányt. Folyamatos és rugalmas munkaerő-piaci (át)képzési formákkal, szolgáltató jellegű munkaerő-közvetítéssel enyhíthetőek ezek a problémák. Az új

típusú szolgáltató munkaügyi szervezet kiépítése, a működés hatékonyságának folyamatos követéses vizsgálata támogathatná a megfelelő eszközök és módszerek alkalmazását. A munkaügyi szervezet ilyen átalakítása része a Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Programban megfogalmazott prioritásoknak, s az EU alapokból (ESZA) is fejleszthető.

A képzés gyors expanziója, a létszám ugrászerű bővülése egyes iskolatípusokban az oktatás minőségében hiányosságokat, bizonyos szakirányok, szakmák preferálása *rövid távú* túlkínálatot jelentett, általános túlképzésről mégsem beszélhetünk a „tudás alapú társadalom” küszöbén. Egyes iskolatípusokból kiáramló munkaerő-piaci várakozásai és tényleges elhelyezkedési lehetőségeik között konfliktusok lehetnek. Célszerű lenne az iskolaválasztáskor, beiskolázáskor tájékozódni/tájékoztatni az érintetteket a lehetőségeikről. Az iskolarendszer anomáliáit a munkaerő-piaci képzés, az egész életen áttartó tanulás kínálta különböző formák kiigazíthatják. Az egész életen át tartó tanulás és az alkalmazkodóképesség javítása is a Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program prioritásainak egyike, így az oktatási rendszer (oktatáspolitikai) és a felnőttképzés, vállalkozói készségek fejlesztéséhez (foglalkoztatáspolitikai) is rendelkezésre állhatnak Uniós támogatási alapok (ESZA). Az *oktatáspolitikai* és az *oktatás-finanszírozás* feladata az oktatás rendszerének és tartalmának fejlesztésén túl a megfelelő terelés és ösztönzés szabályozása, költségterheinek megosztása a nagyobb és szerényebb megtérülést ígérő szakmák között. Az oktatás korlátozott ingyenessége jelentős mértékben befolyásolhatja a felsőfokú végzettségűek pályaválasztását. Az egyes iskolatípusok (így a közgazdasági képzés) rövid távú magas (hiányt ellensúlyozó) megtérülése (magas bérek a pályakezdők körében) a telítődéssel csökken, a képzés iránti kereslet ezeknek a jelzéseknek a hatására másfelé mozdul.

A szakképzés és felnőttképzés átalakulása a leszakadó munkaerő-piaci csoportok számára jelent komoly kockázatot, az alacsonyabb iskolatípusok a nappali szakképzésben és a felnőttképzésben egyszerre szorúlnak vissza.

Célszerű alacsonyabb – színvonalas képzést biztosító – iskolatípusok elérését lehetővé tenni akár a hagyományos iskolarendszeren, akár a foglalkoztatáspolitikai részeként a felnőttképzés, munkaerő-piaci képzés keretein belül. Ezt az Uniós alapok, a hazai HOP prioritásai is támogatják. Az egyensúlytalanságok oldásához a munkaerő tervezése, a hiányszakmák felé terelés önmagában nem tűnik célszerű megoldásnak, a rövid távú piaci igényekhez a lassabb, legalább 5 éves késéssel lehetséges képzés nehezen tud alkalmazkodni, s ez újabb fölösleges ciklikusságot indíthat be a gazdaságban és a munkaerőpiacon.

A regionális különbségek makacsul változatlanok. Egyes régiók magas munkanélkülisége mellett más régiókban és szakmákban munkaerőhiány érzékelhető. A tartós és időszakos költözések szerény mértéke és megyén belüli területek közötti sajátossága pedig – a jelenlegi lakáspiaci és egyéb mobilitást gátló okok miatt – nem segíti, hogy a munkaerő-piaci alkalmazkodás a mobilitás eszközével átlépje a regionális határokat. Radikálisabb gazdasági ösztönzés, a *regionális politikai* eszközök alkalmazása nélkül a munkaerőpiac megosztottságának fennmaradása, erősödése prognosztizálható. Rövid távú munkaerő-piaci egyensúlytalanságok, munkaerőhiányok enyhítésére a jelenleg korlátozottan bizonyuló belső mobilitás mellett egyrészt tehát a napi ingázás eszköze lehetséges, másrészt a meghatározott szerződésekkel időszakosan külföldi munkaerő alkalmazása (pl. Suzuki alkalmazási stratégiája, az újabban Szlovákiából áttelepülő Benetton esete. Hasonló igényekről számolnak be a kamarákkal folytatott interjúk is, így pl. a német kereskedelmi kamaránál folytatott konzultációnk is).

Az iparpolitika és a foglalkoztatáspolitikai térségi szinten jelentkező feladatainak kezelésekor a *regionális politika* eszköztárára is lehetne támaszkodni. A regionális politika fő célkitűzése a kiegyensúlyozott térségi fejlődés elősegítése, a leszakadás megakadályozása. A ROP középtávú céljai közül az egyes térségek gazdasági potenciáljának erősítése kapcsolható a legnagyobb mértékben a helyi

iparfejlesztés lehetőségeinek kérdéseire. A gazdasági környezet fejlesztése elsősorban a térségi kapcsolatrendszer (megközelíthetőség) javításán és a település-rehabilitációs akciókon keresztül valósulhat meg. Ez utóbbiak közé tartozik a turisztikai szempontból vonzó, műemlékekben gazdag, valamint a többségében hátrányos helyzetű csoportok által lakott települések rehabilitációja, továbbá a turisztikai kapacitások kiépítésének fejlesztése. A kis- és középvállalkozások fejlesztését a ROP elsősorban a társadalom megújuló képességének támogatásán keresztül, a KKV-k alkalmazottainak szakmai ismereteit javító képzési programokkal kívánja szolgálni.²⁸ A területfejlesztés feladatköre az elmúlt években folyamatosan vándorolt a különböző tárcák között, jelezve, hogy a hazai fejlesztési politikák körében nem sikerült más országokhoz (pl. Franciaország, Írország, Nagy-Britannia) hasonló rangot kapnia. Az 1996. évi XXI. törvény létrehozta a régiókat és a Regionális Fejlesztési Tanácsokat, amelyek azonban igazi politikai, gazdasági funkció, önálló fejlesztési források híján mindeddig nem tudtak a területfejlesztési politika meghatározó szereplőivé válni. Ezen a helyzeten a területfejlesztési törvény tervezett módosítása, amely a térségi szereplők döntéshozó jogkörének bővítését, a források fokozott decentralizálását ígéri, változtathat. A helyi kezdeményezések, igények összehangolt koncepció formájában történő megjelenése, az ágazati fejlesztési elképzelések területi következményeinek ütköztetése a helyi igényekkel, új lehetőségeket nyújthat a lokális foglalkoztatási gondok kezelésére is, illetve új térségi funkciók kialakítását hozhatja magával. Ennek realitását megnöveli, hogy a régiók rendelkezésére álló, saját hatáskörben, szabadon (versenyképességet javító, az önkormányzatok beruházásait segítő, valamint humán erőforrás-fejlesztés céljaira) felhasználható források nagysága a jövőben növekedni fog.

A területfejlesztés, a foglalkoztatáspolitikai és az iparpolitika előtt álló feladatok egy közös

halmazát alkotja a válságba jutott, a helyi foglalkoztatás vagy egy ágazat szempontjából meghatározó jelentőségű vállalatok vagy az acélipar maradványainak jelenlegi problémáihoz hasonló ágazati jellegű problémák kezelése. A tanulmány elemző részének megállapításai alapján úgy gondoljuk, hogy versenyképességi gondokkal küszködő vállalatok vagy ágazatok megmentése, ha a szerkezetváltási kísérletek nem igazán sikeresek, a jövőben egyre kevésbé lesz lehetséges. Hasonló tapasztalatok figyelhetők meg például jelenleg a kelet-német tartományokban, különösen Brandenburg vagy Sachsen-Anhalt esetében. Ez utóbbi két tartományban a (elsősorban munkai igényes, többek között ruházati ipari) tevékenységek továbbtelepítése alacsonyabb bérköltségű régiókba vagy megszüntetése megállíthatatlan, és mindkét esetben a kialakuló foglalkoztatási problémák alternatív kezelésére semmilyen koncepció nem alakult ki. Ennek következtében a munkaképes korú népesség kényszerű elvándorlása az amúgy is súlyos demográfiai feszültségeket csak még jobban elmélyíti.

A hasonló magyar példák is arra figyelmeztetnek, hogy rövidtávú, tűzoltó szemlélettel készült megoldások nem segítenek, és e három szakpolitika a helyi szakmai és érdeképviseleti intézményekre támaszkodva közös koncepciókat kell, hogy kidolgozzon.

Az iparpolitika, a foglalkoztatáspolitikai és a regionális politika kölcsönös hatásait vizsgálva összességében azt fogalmazhatjuk meg, hogy bár kimutatható a kapcsolat a versenyképesség ösztönzése és a két másik szakpolitika feladatai között, szem előtt tartva a főbb ellentétes hatásokat, *komplementer politikák* megfogalmazására van szükség. A szociális párbeszéd, a tripartit, s a kevésbé jól működő bipartit tárgyalások az ilyen ellentétes célok (versenyképesség és foglalkoztatásbiztonság, környezetvédelem, munkaegészségügy, stb.), komplementer politikák ütközőpontjain fontos tisztázó-harmonizáló szerepet játszhatnak.

²⁸ MEH, Nemzeti Területfejlesztési Hivatal: Regionális Fejlesztés Operatív Program, 2003. április 26., 96. old.

5. A magyar iparpolitika feladata, céljai és prioritásai

A nemzetközi példák (ír, finn, spanyol, portugál) is azt bizonyítják, hogy a gyorsan felzárkózó országokban a sikeres nemzeti iparpolitikák elsősorban a széles értelemben vett infrastruktúra (az út-, vasúthálózat, azaz a fizikai infrastruktúra, illetve az információ-áramlás, tudás, pénzügyi és tanácsadási intézményi hálózat kiépítése), fejlesztésével párhuzamosan támaszkodtak a high-tech elterjedését elősegítő kormányzati intézkedésekre. A tudás-orientált fejlesztések (pl. a K+F tevékenységet ösztönző adókedvezmények rendszere és az ehhez kapcsolódó beruházások) preferálása mellett, az exportorientációt, a külföldi működőtőke vonzását, a KKV-k versenyhátrányait ellensúlyozó és a munkaerőpiac mobilitását ösztönző intézkedéseket állítottak előtérbe.

Úgy gondoljuk, hogy a magyar gazdaság jelenlegi fejlettségi szintjén, az előttünk álló felzárkózási feladatok közepette a magyar iparpolitikának az uniós iparpolitikához képest más hangsúlyokat is meg kell fogalmaznia. *Az uniós iparpolitika a szellemi befektetéseket részesíti előnyben. A magyar iparpolitika bizonyos kényszerpályán mozog, és az uniós irányelvek adaptálása mellett nagyobb hangsúlyt kell helyezzen a közvetlen beruházás-ösztönzésre (mint infrastruktúra-fejlesztés, nagyberuházások ösztönzése), állóeszköz-fejlesztésre, Ugyanakkor a korábbiakhoz képest, összhangban a Lisszaboni Stratégiával, a hozzáadott érték növelésének, a humán erőforrás-fejlesztésnek (oktatás, képzés), valamint a kutatás-fejlesztés támogatásának hangsúlyosabb célként kell megfogalmazódnia.* Ugyancsak meg kell jelennie az iparpolitikában a vállalati magántőke jobb mobilizálhatósága kérdéseinek – ami a magyar felzárkózás egyik alapfeltétele – a támogatás-

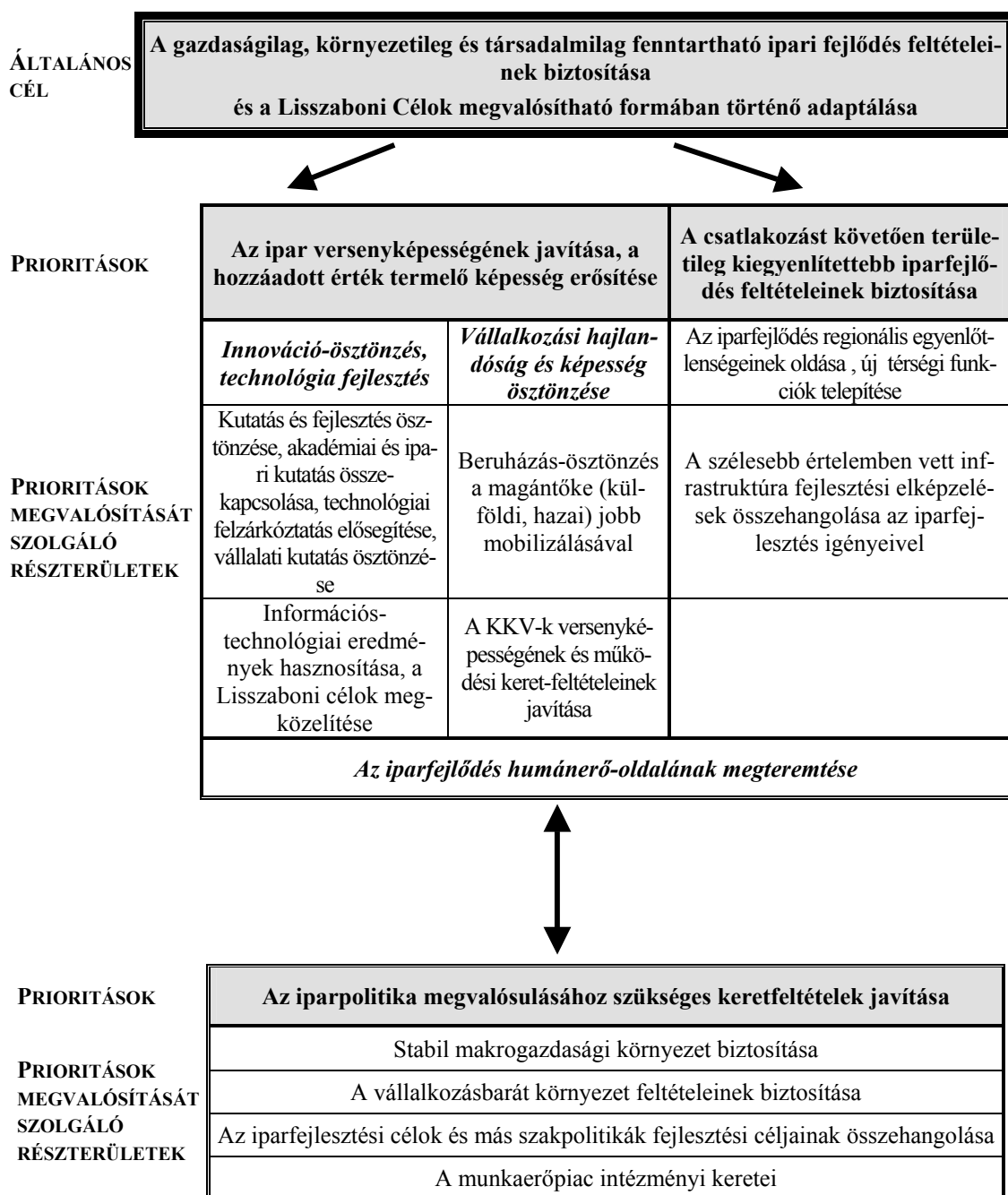
politika átláthatóbbá tételével kapcsolatos feladatoknak, vagy a csatlakozás utáni, várhatóan erősödő versenyben a KKV-k helyzete újraértékelésének, a csatlakozással összefüggő többletterhek (környezetvédelem, egészségügyi, munkaügyi előírások, fogyasztóvédelem stb.) problematikájának, illetve a stabil gazdasági és szabályozási környezet feltételei biztosításának, a vállalkozásbarát feltételek kialakításának.

Nagyon fontos gazdaságpolitikai cél, hogy a magyar iparpolitika hosszú távú stratégiai dokumentummá váljék, és ne rövid távon ható, válságkezelő, „tűzoltó” szemlélet jellemezze. Ezt megnehezíti, hogy 2006-ig végső soron – ahogy a korábbiakban is utaltunk rá – az irány adott, és a csatlakozás utáni első évek tapasztalatainak kiértékelése stratégiai, eszközrendszerbeli korrekciókat igényelhet. A magyar iparpolitika a fejlesztési politikák része, ebből a szempontból alapvető ráhatást kellene gyakorolnia a 2007 utáni Nemzeti Fejlesztési Terv prioritásainak meghatározására. További nehézség, hogy számos olyan célt kell meghatároznia, amelyek megvalósítása több tárca politikájának (céloknak, eszközöknek, forrásoknak és intézményi kereteknek) az összehangolását feltételezi. Ebből következően az iparpolitika megvalósításáért felelős intézménynek olyan jogosultságokkal kell rendelkeznie, amely lehetővé teszi számára, hogy ennek a koordinációnak érvényt tudjon szerezni.

A fentiek alapján az alábbi magyar, az új EU-s iparpolitikához (2. ábra) és a Lisszaboni Stratégiához (3. ábra) illeszkedő, iparpolitikai célrendszer kialakítását javasoljuk.

A magyar iparpolitika egy elképzelhető célrendszere

EU iparpolitikájának váza

- 1) Az ipar versenyképességének javítása
- 2) A kibővülés következményeinek kezelése
- 3) Az EU gazdasága előtt álló kihívások:
  - Globalizáció
  - Technológiai és vállalatszerkezeti változások
  - Innováció, vállalkozás és kutatás
  - Fenntarthatóság és társadalmi hatások kezelése az iparpolitika által
- 4) A versenyképesség javításához vezető eszközök:
  - Stabil makrogazdasági környezet
  - Belső piaci integráció tökéletesítése
  - Kvalifikáltság növelése
  - Szolgáltatások egységes belső piacának kialakításához szükséges további lépések
  - Energia, közlekedési és telekommunikációs hálózatok fejlesztése
  - Szociális kohézió
- 5) Lisszaboni célok megjelenése az uniós iparpolitikában:
  - Innováció, kutatás és tudás mint hármas cél szem előtt tartása (eszközök: technológiai platformok, humán erőforrásba történő beruházás, innovációs klaszterek és hálózatok, hadiipari kutatások)
  - Vállalkozói szellem ösztönzése (eszközök: oktatás, pénzügyi szolgáltatások fejlesztése, stabil költségvetési politika)
  - Fenntartható ipari fejlődés (eszközök: best practice, recycling, clean technológiák, a termék életciklus egész folyamán a környezeti szempontok érvényesítése, PPP a K+F terén)
- 6) Keretfeltételek: (piaci szabályok, a piac működését biztosító intézményi háttér, termékekre és szolgáltatásokra vonatkozó specifikus szabályok érvényesülése /biztonsági előírások, fogyasztóvédelmi előírások stb./ Vállalkozás-barát környezet)
- 7) Politikák együttműködésének biztosítása (különösen a kereskedelmi politika, a belső piaci politikák, a K+F politika, a versenypolitika, a regionális politika, a foglalkoztatáspolitikák, a fogyasztóvédelem, a környezetvédelem terén)

A Lisszaboni Célok és a megvalósításukat szolgáló keretfeltételek

Lisszaboni célok

- 1) 2010-ig az Unió váljon a világ legdinamikusabb és legversenyképesebb térségévé. A növekedés munkahelyteremtéssel párosuljon.
- 2) A tudásalapú társadalom megteremtése, az információkhoz való hozzáférés jelentős megkönnyítésével.
- 3) Humánerőforrás beruházás révén erősíteni kell az európai szociális modellt.
- 4) Gondoskodni kell az információs technológiák széles körben történő elterjesztéséről, a digitális gazdaság feltételeinek megteremtéséről.
- 5) A piaci liberalizáció folyamatát – a verseny erősítésével – gyorsítani kell.

4 alapfeltétel, amelyek nélkül a lisszaboni célok nem megvalósíthatóak:

- 1) a stabil makrogazdasági keretek fenntartása érdekében a nemzeti költségvetések konszolidációját nem szabad feladni, a *Növekedési és Stabilitási Paktum* követelményeinek továbbra is érvényt kell szerezni.
- 2) A foglalkoztatás és a termelékenység színvonala továbbra sem elégséges egy növekedést generáló fejlődési pályához. Az elégtelen beruházási tevékenység különösen három területen: az infokommunikációs technológiákba történő beruházások, a humán erőforrás fejlesztése és az oktatás javítása érdekében megvalósított befektetések és a kutatás bővítése terén elindított beruházások vonatkozásában jelentkezik.
- 3) A belső piaci integráció további elmélyítése. Az árupiaci integráció lelassult, a szolgáltatási piac továbbra is fragmentált. Noha a szolgáltatások adják az uniós GDP 70%-át, a határon átnyúló szolgáltatások terén továbbra is számos korlát van. Bizonyos szolgáltatások piacán a liberalizáció csak vontatottan halad előre. A 70 lisszaboni direktíva gyakorlati átültetése csak nagyon lassan halad előre.
- 4) A növekedés fenntarthatóságának biztosítása. A növekedésnek hozzá kell járulnia a szociális kohézió tökéletesedéséhez, a környezeti terhek mérsékléséhez.

6. Iparpolitika az ipari jövőkép kialakításában

A jelenlegi gazdaságszerkezet mellett és az eddigi felzárkózási ütem folytatódása esetén a feldolgozóipari termelékenységnek az EU-15 átlagához való felzárkóztatása egy évtizedet igényelne. Az ipari termelékenység elmaradásához hasonló (32%-os, a nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő) a közszolgáltatások terén mért lemaradás: ezek hatékonyságának javulása gyorsíthatja, elmaradása fékezi a felzárkózás ütemét.

Az elmúlt évtized során a hazai feldolgozóiparban tapasztalt termelési és tulajdonosi szerkezetváltás, illetve a számunkra jelenleg húzóágazatoknak tartott ágazatokban lejátszódó nemzetközi fejlemények is arra hívják fel a figyelmet, hogy a jelenleg adott struktúrák extrapolálására nem lehet egy jövőképet alapozni. Hiszen az új exportorientált ágazatok (amelyek szinte kizárólagosan (90%-ban vagy a felett) exportra termelnek, mint a közúti járműgyártás (34), az elektromos gépgyártás (31), a híradástechnikai ipar (32), valamint az iroda- és számítógépgyártás (30)) jelentős részben alkatrészek összeszerelésére, többnyire importált inputok beépítésére és továbbfeldolgozására épülnek. A magyarországi gyártás – jellemző módon – az itt beruházó multinacionális nagyvállalatokon keresztül egy nemzetközileg (globálisan) integrált termelési-értékesítési hálózatba illeszkedik bele. Bár ezek az ágazatok a magas vagy a közepes-magas technológiai intenzitású iparágak közé tartoznak, az itt folyó tevékenységek a hozzáadott érték-lánc kevésbé kvalifikált munkaerőt igénylő termelési fázisaira koncentrálnak, ahol a bérköltség-versenyképesség jelentős befektetési motivációt jelent.

A Magyarországon gyártott (összeszerelt) termékekhez szükséges inputok egyre nagyobb értékben a nálunk is olcsóbb bérű országokból (különösképpen Ázsia felől) érkeznek, a megmunkáláshoz szükséges gépek pedig többnyire a fejlett országokból. Irreális lenne az a várakozás, hogy az importált in-

putok egyre nagyobb részét ki lehetne váltani hazai termékekkel, mivel ez nem elsősorban a technológiai alkalmasságon, hanem a költség-versenyképességen múlik. Az export magas importigényessége miatt a látványos exportbővülés ellenére csak kevésbé javul az ország kereskedelmi mérlege.

A globális termelési-értékesítési munkamegosztás sajátossága, hogy a termelés és értékesítés fázisait egyre jobban megosztják, és azokat a világ különböző részeire telepítik. Ebből következően az egyes telephelyeken csak egyre szegmentáltabb munkafázisokat hajtanak végre, s az egész gyártási-értékesítési folyamatra egyre kisebb a rálátási-befolyásolási képesség. Az exportorientált ágazatokban a hozzáadott érték alacsony aránya elsősorban ezzel függ össze.

Kedvezőtlen trend azonban jelenlegi exportorientált ágazatainkban a bruttó hozzáadott érték bruttó kibocsátáshoz viszonyított arányának szinte folyamatosan csökkenő trendje, ami valamennyi esetben szembeötlő: 1992 és 2001 között a számítógépgyártásban 18 százalékponttal, a híradástechnikai iparban 13-mal, a villamosipari gépgyártásban 11-gyel, a közúti járműgyártásban pedig 8-cal esett vissza. Ez magyarázza, hogy a látványos "export-boom" ellenére miért nem bővül arányosan a csoport részesedése a feldolgozóipari hozzáadott értékből. Mindez ugyanakkor a hazai beszállítói programok gyenge hatékonyságára is rávilágít. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a feldolgozóiparon belül a hozzáadott érték ne ezekben az ágazatokban nőne a legdinamikusabban.

A határon átnyúló vállalatfelvásárlások, amelyek közül a legjelentősebbek a telekommunikáció, az elektronika, az autóipar, a vegyipar és az élelmiszeripar területén történtek, és amelyek a 90-es évek során alapvetően meghatározták a nemzetközi ipari szerkezetváltás irányát és formáit, felgyorsították a globalizációt és leszűkítették a nemzeti kormányok mozgásterét, olyan gyors

változásokat generálnak, amelyekkel a legtöbb prognózis nem is képes előre számolni. *Így a magyar feldolgozóipar előtt álló szerkezetváltás középtávú alakulásában a multinacionális vállalatok tevékenységét mozgató motivációk valószínűleg nagyobb szerepet fognak játszani, mint maga az uniós csatlakozás.* Ezt azért is így gondoljuk, mert az a véleményünk, hogy az Európai Unió jelenlegi versenyképességi és foglalkoztatási problémáinak egyik forrása, hogy a nemzeti kormányok nem tudtak megfelelő policy-mix-et felvonultatni a globalizációs kihívások kezelésére. Így például Németország keleti tartományainak jelenlegi problémái is azt igazolják, hogy – még ha megfelelő mennyiségben állnak rendelkezésre állami források – az állam akkor sem képes megállítani, legfeljebb csak fékezni tudja a folyamatot, melynek során a tevékenységek egy része, hatékonysági és költség szempontok alapján más régiókba áttelepül, miközben az új, magasabb költségeket is elbíró tevékenység megjelenése állami segítséggel sem megy egyik pillanatról a másikra.

Bár feldolgozóiparunk szerkezetében egyre inkább kezd hasonlítani a fejlett országokéra, köztük a fejlettebb EU-tagországokéra, és az új exportorientált magas és közepesen magas technológia-intenzitású iparágak előretörése figyelhető meg, a nemzetközi ipari munkamegosztás és specializáció rendjébe való beilleszkedés sajátosságai kérdéseket vetnek fel az ipar teljesítőképessége, fejlődése és exportpotenciálja fenntarthatósága tekintetében már középtávon is. Mivel az export húzó ágazatai (közúti járműgyártás, elektromos gépgyártás, híradástechnikai ipar, valamint az iroda- és számítógépgyártás) 2001-ben együttesen a magyar feldolgozóipari export 63%-át adták, fel kell hívnunk a figyelmet a magyar kivitel erős és a következő években várhatóan tovább fokozódó nemzetközi konjunktúra-érzékenységre, ami számottevő teljesítmény-ingadozást válthat ki. Ennek hatásai az elmúlt években (2001/2002) a Nyugat-Európában elmélyülő recesszió nyomán már is érzékelhetővé váltak: a kivitel lendületének megtörése éppen azokban az ágazatokban

következett be, amelyek a megelőző években az export dinamizmusát adták.

Számítanunk kell arra, hogy az ún. húzó, fel-törekvő iparágakban a globálisan integrált termelési-értékesítési vertikum részeként a hozzáadottérték-lánc kevésbé kvalifikált munkaerőt igénylő termelési fázisaira való specializáció sebezhetővé teszi a megindult ipari fejlődés közép- és hosszú távú fenntarthatóságát, ami pedig az iparpolitika javasolt fő célkitűzését jelenti. Az EU-csatlakozással várhatóan folytatódni, sőt erősödni fog a bérkonvergencia, amit fékezni lehet, de megakadályozni nem, *felelős iparpolitika pedig nem építheti az ipar nemzetközi versenyképességét gyorsan erodálódó átmeneti előnyökre.* Az EU-csatlakozást követően számos korábbi előny, amely a húzó ágazatokban beruházó külföldi vállalatok idevonzásában nagy súllyal esett a latba (mint pl. hosszú távra nyújtott adómentesség és -kedvezmények, vámmentesség, nemzetközi összehasonlításban alacsony bérek) fokozatosan megszűnik. A külföldi beruházók vonzásáért pedig a velünk együtt vagy később csatlakozó közép- és kelet-európai országokkal és a gyorsan iparosodó fejlődő országokkal is fokozódó versenyre számíthatunk, amely küzdelemben a gazdaságpolitika mozgástere is szűkül és eszköztára is átalakul. E globális versenyben a nem azonos feltételek és olykor eltérő játékszabályok miatt nem mindig és nem mindenütt tudunk versenyezni. A bérkonvergencia (amely ugyanakkor a szociálisan is fenntartható fejlődés egyik feltétele) az óhajtott felzárkózás megkerülhetetlen velejárója, ami viszont szükségszerűen vezet az alacsony bérekre építő munkaigényes tevékenységek fokozatos továbbvonulására. Ez a folyamat Európa fejlettebb felén már nagyrészt lezajlott, nálunk pedig most kezdődött és várhatóan folytatódik a következő években, és a gazdaságpolitika által kevésbé kontrollálható multinacionális vállalatok "globálisan optimalizált" nyereségességi döntései nyomán megy végbe.

Kiindulva abból, amit az iparpolitika általános céljaként megadtunk,²⁹ ez csak akkor valósítható meg, ha sikerül a szerkezetváltás a magasabb hozzáadott értéket termelő tevékenységek felé, illetve további elmozdulás az iparhoz kapcsolódó szolgáltatások bővülése irányába. Az iparpolitikának ilyen körülmények között arra kell törekednie, hogy javítsa a magyar gazdaság tökevonzó és megtartó képességét, amit mindenekelőtt az általános működési keretfeltételek (kiszámítható gazdaságpolitika, hatékonyabb politikai koordináció, infrastruktúra-fejlesztés stb.) javításával érhet el, másrészt pedig azzal, ha serkenti a magyar ipar minőségi átalakulását és felzárkózását. Vagyis elő kell segíteni azt, hogy a hozzáadott érték-lánc alacsonyabb minőségi fázisaiból fokozatos előrelépés menjen végbe. Ennek eszközei lehetnek a már sokat hangsúlyozott oktatás és képzés hatékonyságának javítása, a foglalkoztatáspolitikai, a K+F és az infokommunikációs (IKT) eredmények gyakorlati alkalmazásának ösztönzése, a kutatóhelyek (beleértve egyetemeket) és az ipar együttműködésének elősegítése. A befektetés-ösztönzésben nem elég csupán a befektetett tőke volumenére összpontosítani, hanem a folytatni kívánt tevékenység jellegét, minőségi paramétereit és fenntarthatóságát is figyelembe kell venni. Az eddigénél nagyobb figyelmet kell fordítani a hazai kis- és közepes vállalatok beszállítási-bekapcsolódási lehetőségeinek és mindenekelőtt -képességének javítására.

Így tehát, ha valamiféle prioritási rangsort kívánnánk megadni a felvázolt iparpolitikai célok között, akkor

- 1) első helyen mindenképpen „Az ipar versenyképességének javítása, a hozzáadott érték termelő képesség erősítése”, és ezen belül az „Innováció-ösztönzés, technológiafejlesztés” állna.
- 2) A második pillér a „Vállalkozási hajlandóság és készség ösztönzése”.
- 3) Rangsorban a harmadik legfontosabb terület a *keretfeltételek javítása*.
- 4) De ugyanakkor az összes prioritástól elválaszthatatlan a *humán erőforrás* kezelésének kérdése.
- 5) A *regionálisan kiegyenlítettebb iparfejlődés feltételeinek biztosítása* részben több szálon kapcsolódik az egyéb területekhez, már rövidtávon is kezelendő kérdéseket vet fel, de alapvetően kapcsolódik az általános cél azon pontjához, amely a *környezetileg és társadalmilag fenntartható* ipari fejlődést tűzi maga elé.

A fenti célok megvalósulásától függő iparfejlődési alternatívákat a következőképpen vázolhatjuk fel:

²⁹ A gazdaságilag, környezetileg és társadalmilag fenntartható ipari fejlődés feltételeinek biztosítása és a Lisszaboni Célok megvalósítható formában történő adaptálása.

A Optimista variáns:

A magyar ipar minőségi átalakulása folytatódik, és sikerül a hozzáadott érték-lánc magasabb minőségi szegmenseibe fokozatosan belenőni. Az EU-csatlakozás nem csupán a versenyt erősíti, de a magyar gazdaság tökevonzó képességét és termelési-értékesítési kilátásait is javítja. Az EU-támogatásokat sikerül egyre hatékonyabban felhasználni, ami a működési keretfeltételek, a befogadó környezet minőségi felzárkózásában is kifejezésre jut. Érdemi előrelépés következik be a korszerű e-gazdaság megteremtése terén, ami előfeltétele és egyik pillére az ipar minőségi

átalakulásának. A feldolgozóipar szerkezeti átalakulása folytatódik és nagyobb zökkenőktől mentesen megy végbe. A munkaigényes fázisok kitelepítése időben elhúzódóan és csak fokozatosan megy végbe, ezeket újfajta tevékenységek meghonosítása váltja fel. Sikerül elkerülni a nagyobb multik kivonulását azáltal, hogy csupán tevékenységük jellege módosul. A hazai KKV verseny- és együttműködési képessége is javul. Az ipart segítő-támogató szolgáltatások gyors fejlődése következik be.

B Pesszimista variáns:

Az EU-csatlakozással felerősödnek a versenyképességi problémák, romlik az ország tökevonzó képessége. A belső piac megnövekedett versenyét a magyarországi vállalatok jelentős része, különösképpen a hazai KKV-k kevéssé képesek állni. Nem sikerül elérni az ipar további minőségi átalakulását, a lassú alkalmazkodás következtében a húzóiparágak lendületvesztése, illetve egyes tevékenységek leépítése nehezen kezelhető akut problémák kialakulásához vezet, ami különösen egyes régiókban és térségekben komoly foglalkoztatási feszültséggócokat alakít ki. A gazdaság és ipar felzárkózási folyamata lefékeződik, és az eddiginél lényegesen alacsonyabb növekedési pályára áll át. Nem javul érdemben a K+F, az oktatás és

képzés helyzete, az információs társadalom és e-gazdaság kiépítése, az IKT-alkalmazása terén pedig nő a világ fejlett, és gyorsan fejlődő országaihoz viszonyított elmaradás. A hazai KKV-k alkalmazkodási képessége gyengül, csupán egy szűk kör képes javítani helyzetén. Az EU fejlesztési források bevonása csak vontatottan halad előre és lassan orvosolható hatékonysági-abszorpciós problémák jelentkeznek. A hazai iparpolitika mozgástere erősen beszűkül és erőfeszítései nagy részét a válsághelyzetek kezelése köti le. Aktív jövőkép, a folyamatok terelése és befolyásolása, egyes kívánatos tevékenységek élénkítése és ösztönzése helyett passzív szerepbe kényszerül.

C Köztes (realista) variáns:

Ha nem is zökkenőmentesen, de végbemegy az ipar lassú, egyes területeken felgyorsult minőségi átalakulása. Az átalakulásnak – mint eddig is – lesznek nyertesei és vesztesei. Az EU-csatlakozás kedvező és kedvezőtlen hatásai egyaránt jelentkeznek. Az egységes belső piac fokozott versenyt idéz elő, amit a vállalatok egy felkészültebb és alkalmazkodásra képes köre sikerrel vesz, emellett felgyorsul egyes tevékenységek leépülése is. A kezdeti nehézségek után sikerül egyre több

EU-támogatást bevonni és a felhasználás hatékonysága is – a tanulási fázist követően – fokozatosan javul. Ha nem is kerülhető el egyes jelenlegi húzó ágazatok és tevékenységek kitelepülése, az időben elhúzódik, ezek egy része átalakul, és új szerepet kap a nemzetközi munkamegosztásban. Sikerül a KKV-szektor egy részét hatékonyabb programokkal és növekvő forrásokkal aktivizálni, az alkalmazkodási problémák azonban a vállalatok egy nem jelentéktelen hányadát az eddi-

ginél még nehezebb helyzetbe hozza. Az e-gazdaság megteremtésében sikerül előrelépni, a felzárkózás azonban nem lesz átütő erejű, inkább követő jellegű, szektoronként és régióként is egyenetlen marad. A K+F hatékony dinamizálása csupán egyes területeken következik be. Érzékelhető problémát jelent majd, hogy a magyar ipar zászlóshajóiként megjelenő multinacionális cégek vonakodnak az anyaországból, illetve a fejlettebb országokból kitelepíteni a nagyobb hozzáadott értéket jelentő, értékesebb K+F fázisokat. A működőtőke-beáramlás bár fokozódik a csatlakozást követően, elsősorban nem új szakmai befektetők megjelenéséről lesz azonban szó, hanem a világszerte – és ki-

emelten Európában is – felerősödő felvásárlási/fuzionálási hullám éri majd el Magyarországot is. Az ország gazdasági és ipari felzárkózása folytatódik, de üteme lassul. Komoly gazdaság- (beleértve ipar-)politikai kihívást jelent majd az a körülmény, hogy az európai integrációban résztvevő országok fejlődési fázisa és szintje eltérő, miközben a politika eszköztára egyre inkább harmonizálódik és szűkül, önálló mozgástere és ezt lehetővé tevő forrásai csökkennek. Mindez fokozottan hangsúlyozza annak szükségességét, hogy csupán az eddiginél átgondoltabb és koncentráltabb erőfeszítések vezethetnek eredményre.

Mellékletek

A különböző méretkategóriájú vállalkozásokat jellemző adatok az egyes szakágazatokban

2001	Létszámkategóriák	Vállalatok száma ágazaton belül	Vállalatok megoszlása, a vállalatok száma szerint, ágazaton belül %	Értékesítés nettó árbevétele vállalati kategóriák szerint ágazaton belül, %	Export értékesítés nettó árbevétele vállalati kategóriák szerint ágazaton belül, %	Jegyzett tőke vállalati kategóriák szerint ágazaton belül, %	KMT vállalati kategóriák szerint ágazaton belül, %	KMT tőke ágazatok közötti megoszlása %
15 ÉLELMISZER, ITAL GYÁRTÁSA	0 nincs	271	9.61	0.49	0.50	0.61	0.06	0.01
	1-49 fő	2162	76.67	15.18	10.29	14.42	10.74	1.99
	50-249 fő	291	10.32	23.87	19.94	20.88	17.80	3.29
	250- fő	96	3.40	60.46	69.27	64.09	71.40	13.20
	Szakági összesen	2820	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
16 DOHÁNYTERMÉK GYÁRTÁSA	1-49 fő	1	14.29	0.07	0.00	0.37	0.00	0.00
	50-249 fő	3	42.86	3.51	30.68	19.18	6.87	0.05
	250- fő	3	42.86	96.42	69.32	80.46	93.13	0.74
	Szakági összesen	7	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	0.80
17 TEXTÍLIA GYÁRTÁSA	0 nincs	63	7.85	0.37	0.19	0.90	0.27	0.01
	1-49 fő	600	74.72	18.30	10.57	12.21	7.81	0.18
	50-249 fő	108	13.45	41.63	35.30	34.83	31.42	0.74
	250- fő	32	3.99	39.70	53.94	52.06	60.50	1.42
	Szakági összesen	803	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
18 RUHÁZATI TERMÉK GYÁRTÁSA; SZŐRMEKIKÉSZÍTÉS, -KONFEKCIONÁLÁS	0 nincs	105	8.20	0.53	0.22	1.73	1.02	0.01
	1-49 fő	951	74.30	19.64	5.59	20.28	6.00	0.06
	50-249 fő	181	14.14	21.64	19.12	23.33	18.95	0.20
	250- fő	43	3.36	58.19	75.07	54.66	74.03	0.80
	Szakági összesen	1280	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
19 BŐRRIKÉSZÍTÉS; TÁSKAFÉLÉK, SZÍJAZAT, LÁBBELI GYÁRTÁSA	0 nincs	29	8.03	0.08	0.01	0.74	0.44	0.00
	1-49 fő	242	67.04	23.41	17.44	30.68	12.05	0.07
	50-249 fő	74	20.50	35.49	34.30	28.72	30.90	0.18
	250- fő	16	4.43	41.01	48.25	39.86	56.61	0.32
	Szakági összesen	361	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
20 FAFELDOLGOZÁS, FONOTTÁRU GYÁRTÁSA	0 nincs	152	10.87	1.01	0.71	4.90	0.70	0.01
	1-49 fő	1166	83.40	39.68	18.86	30.78	21.13	0.21
	50-249 fő	68	4.86	24.92	30.20	23.87	23.83	0.24
	250- fő	12	0.86	34.39	50.23	40.45	54.35	0.55
	Szakági összesen	1398	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

KOPINT-DATORG Rt.

2001	Létszám kategóriák	Vállalatok száma ágazaton belül	Vállalatok megoszlása, a vállalatok száma szerint, ágazaton belül %	Értékesítés nettó árbevétele vállalati kategóriák szerint ágazaton belül, %	Export értékesítés nettó árbevétele vállalati kategóriák szerint ágazaton belül, %	Jegyzett tőke vállalati kategóriák szerint ágazaton belül, %	KMT vállalati kategóriák szerint ágazaton belül, %	KMT tőke ágazatok közötti megoszlása %	
21 PAPIR, PAPIRTERMÉK GYÁRTÁSA	0 nincs	24	7.69	0.33	0.01	0.25	0.20	0.00	
	1-49 fő	240	76.92	10.76	2.88	7.43	2.95	0.07	
	50-249 fő	38	12.18	29.30	16.54	34.48	35.78	0.81	
	250- fő	10	3.21	59.60	80.56	57.84	61.07	1.39	
	Szakági összesen	312	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	2.27
22 KIADÓI, NYOMDAI TEVÉKENYSÉG, EGYÉB SOKSZOROSÍTÁS	0 nincs	553	17.45	3.24	1.70	5.32	7.74	0.07	
	1-49 fő	2526	79.71	55.16	47.01	40.44	53.14	0.48	
	50-249 fő	81	2.56	28.40	36.13	20.96	24.37	0.22	
	250- fő	9	0.28	13.20	15.15	33.27	14.75	0.13	
	Szakági összesen	3169	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	0.89
23 KOKSZGYÁRTÁS, KŐOLAJ-FELDOLGOZÁS, NUKLEÁRIS FŰTŐANYAG GY.	0 nincs	1	11.11	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	
	1-49 fő	6	66.67	2.00	1.47	0.13	0.19	0.01	
	250- fő	2	22.22	98.00	98.53	99.87	99.81	5.01	
	Szakági összesen	9	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	5.02
	24 VEGYI ANYAG, TERMÉK GYÁRTÁSA	0 nincs	59	11.20	1.95	1.22	3.52	5.50	0.45
1-49 fő		379	71.92	7.73	2.93	8.62	6.99	0.57	
50-249 fő		64	12.14	14.74	11.46	18.01	18.06	1.47	
250- fő		25	4.74	75.58	84.39	69.85	69.45	5.64	
Szakági összesen		527	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	8.12
25 GUMI-, MŰANYAG TERMÉK GYÁRTÁSA	0 nincs	70	6.22	0.20	0.07	0.37	0.33	0.02	
	1-49 fő	901	80.02	22.31	9.71	16.99	9.02	0.47	
	50-249 fő	131	11.63	45.15	42.84	52.13	58.52	3.03	
	250- fő	24	2.13	32.34	47.38	30.51	32.14	1.66	
	Szakági összesen	1126	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	5.17
26 EGYÉB NEMFÉM ÁSVÁNYI TERMÉK GYÁRTÁSA	0 nincs	67	7.99	0.31	0.05	1.51	1.12	0.07	
	1-49 fő	676	80.57	19.17	4.48	11.52	6.25	0.38	
	50-249 fő	75	8.94	38.33	44.00	32.12	26.88	1.65	
	250- fő	21	2.50	42.19	51.47	54.85	65.74	4.04	
	Szakági összesen	839	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	6.14
27 FÉM ALAPANYAG GYÁRTÁSA	0 nincs	13	5.73	0.08	0.00	0.06	0.02	0.00	
	1-49 fő	152	66.96	6.27	4.10	3.88	3.28	0.11	
	50-249 fő	40	17.62	15.22	15.26	10.75	4.07	0.13	
	250- fő	22	9.69	78.43	80.63	85.31	92.64	3.04	
	Szakági összesen	227	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	3.29

Gondolatok a magyar iparpolitikáról: alkalmazkodás és útkeresés

2001	Létszámkategóriák	Vállalatok száma ágazaton belül	Vállalatok megoszlása, a vállalatok száma szerint, ágazaton belül %	Értékesítés nettó árbevétele vállalati kategóriák szerint ágazaton belül, %	Export értékesítés nettó árbevétele vállalati kategóriák szerint ágazaton belül, %	Jegyzett tőke vállalati kategóriák szerint ágazaton belül, %	KMT vállalati kategóriák szerint ágazaton belül, %	KMT tőke ágazatok közötti megoszlása %
28 FÉMFELDOLGOZÁSI TERMÉK GYÁRTÁSA	0 nincs	297	9.00	1.48	0.56	1.55	0.46	0.02
	1-49 fő	2696	81.67	30.74	13.29	22.40	12.73	0.62
	50-249 fő	281	8.51	32.64	35.07	41.42	39.44	1.92
	250- fő	27	0.82	35.14	51.08	34.62	47.37	2.31
	Szakági összesen	3301	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
29 GÉP, BERENDEZÉS GYÁRTÁSA	0 nincs	162	7.78	0.97	0.04	1.46	1.40	0.07
	1-49 fő	1701	81.66	28.46	8.41	14.72	4.78	0.25
	50-249 fő	179	8.59	27.33	26.84	28.17	24.56	1.30
	250- fő	41	1.97	43.24	64.71	55.66	69.25	3.67
	Szakági összesen	2083	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
30 IRODA-, SZÁMÍTÓGÉPGYÁRTÁS	0 nincs	27	13.78	0.09	0.00	2.02	3.13	0.02
	1-49 fő	159	81.12	3.79	0.20	5.00	2.00	0.01
	50-249 fő	6	3.06	3.04	0.43	5.33	0.48	0.00
	250- fő	4	2.04	93.07	99.36	87.66	94.39	0.70
	Szakági összesen	196	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
31 MÁSHOVA NEM SOROLT VILLAMOS GÉP, KÉSZÜLÉK GYÁRTÁSA	0 nincs	60	8.67	0.30	0.29	0.59	0.54	0.04
	1-49 fő	531	76.73	4.73	0.67	7.34	4.41	0.32
	50-249 fő	61	8.82	6.17	3.47	13.61	10.64	0.78
	250- fő	40	5.78	88.80	95.57	78.46	84.40	6.16
	Szakági összesen	692	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
32 HÍRADÁSTECHNIKAI TERMÉK, KÉSZÜLÉK GYÁRTÁSA	0 nincs	65	11.28	0.10	0.05	0.24	0.10	0.01
	1-49 fő	429	74.48	3.09	0.57	15.85	13.34	1.24
	50-249 fő	39	6.77	2.40	1.34	4.98	3.38	0.31
	250- fő	43	7.47	94.41	98.03	78.93	83.17	7.71
	Szakági összesen	576	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
33 MŰSZERGYÁRTÁS	0 nincs	93	10.25	1.63	0.09	1.44	1.37	0.01
	1-49 fő	763	84.12	45.09	17.19	61.13	50.54	0.29
	50-249 fő	42	4.63	29.79	38.65	21.48	33.78	0.19
	250- fő	9	0.99	23.49	44.07	15.95	14.31	0.08
	Szakági összesen	907	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
34 KÖZÚTI JÁRMŰ GYÁRTÁSA	0 nincs	12	5.85	1.09	1.15	0.15	0.13	0.02
	1-49 fő	131	63.90	0.92	0.32	1.62	1.32	0.20
	50-249 fő	32	15.61	2.20	1.33	5.11	2.38	0.36
	250- fő	30	14.63	95.79	97.20	93.11	96.18	14.75

KOPINT-DATORG Rt.

2001	Létszámkategóriák	Vállalatok száma ágazaton belül	Vállalatok megoszlása, a vállalatok száma szerint, ágazaton belül %	Értékesítés nettó árbevétele vállalati kategóriák szerint ágazaton belül, %	Export értékesítés nettó árbevétele vállalati kategóriák szerint ágazaton belül, %	Jegyzett tőke vállalati kategóriák szerint ágazaton belül, %	KMT vállalati kategóriák szerint ágazaton belül, %	KMT tőke ágazatok közötti megoszlása %
	Szakági összesen	205	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	15.34
35 EGYÉB JÁRMŰ GYÁRTÁSA	0 nincs	18	12.77	0.54	0.00	0.54	0.01	0.00
	1-49 fő	103	73.05	9.61	6.03	16.75	16.15	0.07
	50-249 fő	10	7.09	13.71	5.81	27.22	36.57	0.16
	250- fő	10	7.09	76.14	88.16	55.50	47.27	0.21
	Szakági összesen	141	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	0.44
36 BÚTORGYÁRTÁS; MÁSHOVA N. S. FELD. IPARI TERMÉK GYÁRTÁSA	0 nincs	107	8.02	0.62	0.14	2.04	0.29	0.00
	1-49 fő	1118	83.81	36.06	12.93	28.78	18.25	0.17
	50-249 fő	93	6.97	39.07	43.35	39.79	49.75	0.47
	250- fő	16	1.20	24.26	43.58	29.39	31.71	0.30
	Szakági összesen	1334	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	0.94
37 NYERSANYAG VISSZANYERÉSE HULLADÉKBÓL	0 nincs	17	15.60	0.72	0.00	16.71	0.91	0.00
	1-49 fő	84	77.06	26.19	17.38	41.00	41.48	0.01
	50-249 fő	7	6.42	72.22	82.62	33.14	57.61	0.02
	250- fő	1	0.92	0.87	0.00	9.14	0.00	0.00
	Szakági összesen	109	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	0.03
Szakágak összesen	0 nincs	2265	10.10	0.66	0.44	1.13	0.84	0.84
	1-49 fő	17717	79.02	12.36	3.48	13.06	7.79	7.79
	50-249 fő	1904	8.49	15.66	10.30	20.83	17.53	17.53
	250- fő	536	2.39	71.32	85.78	64.99	73.83	73.83
	Szakágak összesen	22422	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Forrás: GKM

A külföldi tőkével működő cégek szerepének változása szektoronként

Fő ágazat	A külföldi tőkével működő cégek száma, darab		Összes cégek száma, darab		A külföldi tőkével működő cégek száma az összes vállalat százalékában		A befektetett külföldi működőtőke az ágazat jegyzett tőkéjének százalékában	
	2000	2001	2000	2001	2000	2001	2000	2001
A	749	755	11 300	11 663	6,6	6,5	10,6	8,3
B	16	15	178	180	9,0	8,3	6,3	4,9
C	58	59	395	430	14,7	13,7	43,8	55,4
D	3 743	3 664	37 699	38 549	9,9	9,5	60,5	63,9
E	50	55	536	574	9,3	9,6	26,7	26,3
F	745	803	23 206	25 369	3,2	3,2	20,3	13,9
G	8 140	8 398	78 298	80 335	10,4	10,5	55,6	58,2
H	834	990	11 221	12 318	7,4	8,0	29,1	29,4
I	732	723	10 417	11 058	7,0	6,5	28,9	27,5
J	291	317	3 274	3 537	8,9	9,0	89,1	92,0
K	4 986	5 780	74 484	83 779	6,7	6,9	57,7	45,7
M	96	122	4 510	5 283	2,1	2,3	15,1	15,4
N	102	104	10 652	11 924	1,0	0,9	15,1	15,5
O	401	434	17 020	18 262	2,4	2,4	27,5	17,2

Forrás: GKM számítás

Magyarázat: A= agrárgazdaság B= erdőgazdálkodás C = Bányászat; D = Feldolgozóipar; E = Villamos energia-, gáz-, gőz-, vízellátás; F = Építőipar; G= kereskedelem, javítás H = szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás I = szállítás, raktározás. Posta, távközlés J = pénzügyi tevékenység K = ingatlanügyletek, gazdasági tevékenység L = közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosítás M = oktatás N = egészségügyi, szociális ellátás O = egyéb közösségi, személyi szolgáltatás

Exportorientáció a külföldi és hazai vállalatok csoportjában ágazatonként

D	A3	Exportértékesítés					
		A feldolgozóipar megoszlása ágazatok szerint			Külföldi cégek részaránya a szektorban		
		1996	2000	2001	1996	2000	2001
DA	Élelmiszer, ital, dohány	13,7	6,2	6,0	62,6	68,4	67,4
DB	Textília, textiláru	5,1	4,0	3,5	58,9	74,1	74,8
DC	Bőrkikészítés, lábbeli	1,3	0,9	0,8	65,3	82,5	84,6
DD	Fafeldolgozás, fonott áru	1,5	1,1	1,0	71,3	69,6	71,4
DE	Papírgyártás, kiadói, nyomdai tevékenység	4,8	1,6	1,6	93,6	70,7	73,6
DF	Koksz, kőolaj-, fűtőanyag,	4,2	2,8	2,3	100,0	100,0	100
DG	Vegyí anyag, termék	10,2	7,3	5,6	89,5	92,1	91,1
DH	Gumi-, műanyag termék	3,6	3,4	3,3	61,6	68,5	73,7
DI	Egyéb nem-fém ásványi termék	1,9	1,2	1,1	74,3	80,6	65,3
DJ	Fémalapanyag, fémfeldolgozás	10,4	7,9	7,0	54,2	74,0	66,4
DK	Gép, berendezés gyártása	9,4	4,5	3,8	81,6	80,6	75,7
DL	Villamos gép, műszergyártás	19,9	31,5	41,7	93,9	95,1	97,3
DM	Járműgyártás	12,5	26,4	21,5	87,7	96,5	96,3
DN	Máshová nem sorolt feldolgozóipar	1,4	1,2	0,9	61,3	75,0	75,0
DA-DN	Összesen	100	100,0	100,0	78,8	88,5	89,2

D	A3	Export/output					
		Külföldi cégek		Hazai cégek		Külföldi cégek	
		1996	2000	1996	2000	2001	2001
DA	Élelmiszer, ital, dohány	22,7	15,6	21,9	15,2	19,8	15,5
DB	Textília, textiláru	58,2	37,2	72,0	37,5	78,2	36,9
DC	Bőrkikészítés, lábbeli	71,7	34,0	85,1	36,2	81,8	32,6
DD	Fafeldolgozás, fonott áru	49,8	18,5	61,1	21,2	62,9	20,2
DE	Papírgyártás, kiadói, nyomdai tevékenység	35,0	4,2	23,3	9,1	27,2	8,3
DF	Koksz, kőolaj-, fűtőanyag,	15,0	0,3	16,7	0,0	12,1	0,0
DG	Vegyí anyag, termék	41,3	19,3	51,2	28,1	51,0	27,8
DH	Gumi-, műanyag termék	40,3	31,9	54,3	34,5	56,2	30,5
DI	Egyéb nem-fém ásványi termék	23,9	14,7	25,3	14,7	22,9	20,7
DJ	Fémalapanyag, fémfeldolgozás	51,9	27,8	63,9	21,0	60,4	26,8
DK	Gép, berendezés gyártása	66,8	19,1	61,3	20,8	60,9	23,5
DL	Villamos gép, műszergyártás	69,7	15,8	84,4	29,6	91,0	26,1
DM	Járműgyártás	78,3	48,2	93,7	43,9	93,2	44,9
DN	Máshová nem sorolt feldolgozóipar	58,0	19,3	67,2	14,8	65,5	14,1
DA-DN	Összesen	42,5	20,6	59,9	21,8	60,9	22,3

Forrás: Forrás: GM-APEH: Kettős könyvelést folytató cégek adóbevallásai alapján saját számítás

Magyarázat: DL = Villamos gép, műszer gyártása; DM = Járműgyártás; DH = Gumi-, műanyag termék gyártása; D = Feldolgozóipar. DK = Gép és berendezés gyártása; DN = Máshová nem sorolt feldolgozóipar; DJ = Fémalapanyag, fémfeldolgozási termék gyártása; DE = Papírgyártás, nyomdaipar; DD = Fafeldolgozás; DI = Egyéb nem-fém ásványi termék; DB = Textília, textiláru; DA = Élelmiszer, ital, dohány; DC = Bőrtermék, lábbeli; DG = Vegyí anyag termék gyártása; DF = Kokszgyártás, kőolaj-feldolgozás.

4. sz. táblázat

Az egyes ágazatok súlya a feldolgozóipari bruttó kibocsátásban, %

Kód	Ágazat	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
15	Élelmiszeripar	26.7	26.6	26.6	25.1	24.8	21.2	19.2	16.2	13.9	14.9
16	Dohányipar	0.8	0.9	0.9	0.8	0.8	0.7	0.6	0.7	0.6	0.6
17	Textilipar	3.0	3.2	2.8	2.7	2.6	2.3	1.8	1.7	2.1	2.1
18	Ruházati ipar	2.4	2.4	2.4	2.1	2.0	1.8	2.1	2.2	2.9	3.0
19	Bőrgyártás	1.7	1.6	1.2	1.0	0.9	0.9	0.9	0.8	1.1	1.1
20	Fafeldolgozás	2.6	2.3	2.3	2.2	2.1	1.8	1.6	1.6	1.4	1.5
21	Papíripar	2.1	1.8	2.0	2.2	1.9	1.8	2.0	1.8	1.6	1.7
22	Kiadói és nyomdaipar	3.9	4.1	4.1	3.7	3.5	3.3	2.9	2.8	2.9	3.1
23	Kokszgyártás, olajfeldolgozás	9.1	9.2	7.8	6.8	7.1	6.6	5.6	5.9	5.4	4.6
24	Vegyianyag, termékgyártása	9.8	9.8	10.0	10.1	9.1	8.7	7.6	6.7	6.4	6.4
25	Gumi- és műanyagipar	2.9	3.0	3.5	3.8	3.8	3.5	3.5	3.5	3.5	3.7
26	Egyéb nemfém ásványi termék	3.7	3.7	3.9	3.7	3.5	3.2	3.3	3.1	2.6	2.8
27	Kohászat, fémalapanyagipar	5.4	4.3	4.3	5.6	5.7	5.3	4.7	3.8	3.8	3.5
28	Fémfeldolgozás	5.4	5.6	6.3	6.4	5.1	4.8	4.6	4.4	4.4	4.5
29	Gépgyártás	6.9	6.3	6.0	5.7	5.5	5.5	5.0	4.8	4.7	4.9
30	Iroda- és számítógépgyártás	0.4	0.6	0.4	0.3	2.1	5.6	6.7	8.2	6.4	5.0
31	Villamosipari gépgyártás	3.1	3.4	3.6	3.9	4.6	4.2	4.7	5.8	10.9	10.8
32	Híradástechnikai ipar	1.7	1.9	2.1	2.4	3.1	4.7	5.5	7.8	9.1	10.1
33	Műszergyártás	2.1	2.1	2.2	2.0	1.9	1.5	1.3	1.2	1.1	1.1
34	Közúti járműgyártás	3.2	4.3	4.7	7.0	7.6	10.6	14.2	15.0	13.2	12.4
35	Egyéb járműgyártás	0.5	0.5	0.5	0.4	0.4	0.4	0.6	0.6	0.5	0.5
36	Bútoripar és egyéb feld.ipar	2.6	2.4	2.1	1.9	1.7	1.5	1.5	1.5	1.3	1.3
37	Hulladék-feldolgozás	0.0	0.0	0.0	0.1	0.1	0.1	0.2	0.2	0.2	0.2
D	Feldolgozóipar összesen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Forrás: KSH Magyar Statisztikai Évkönyvek, 1994-2002, nemzeti számlák alapján saját számítás.

5. sz. táblázat

Az egyes ágazatok súlya a feldolgozóipari bruttó hozzáadott értékben, %

Kód	Ágazat	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
15	Élelmiszeripar	20.7	20.1	19.0	18.0	17.1	14.8	14.2	12.6	13.5	15.3
16	Dohányipar	0.6	0.6	0.7	0.5	0.7	0.7	0.6	1.0	0.8	1.0
17	Textilipar	3.2	3.3	3.0	3.2	3.2	2.9	2.4	2.4	2.2	2.2
18	Ruházati ipar	4.4	4.3	4.4	3.9	3.7	3.5	3.9	3.9	3.3	3.5
19	Bőrgyártás	2.2	2.0	2.0	1.7	1.5	1.4	1.3	1.3	1.1	1.2
20	Fafeldolgozás	2.7	2.6	2.8	2.6	2.5	2.2	1.9	2.1	2.0	2.0
21	Papíripar	1.6	1.6	1.8	2.0	1.9	1.9	2.0	1.8	1.6	1.9
22	Kiadói és nyomdaipar	3.9	4.4	4.6	3.8	3.7	4.0	3.5	3.5	3.7	4.0
23	Kokszgyártás, olajfeldolgozás	13.6	13.3	9.8	8.4	8.2	8.6	7.9	8.4	5.8	4.1
24	Vegyí anyag, termék gyártása	8.4	9.1	10.5	11.6	10.0	10.3	9.7	8.6	9.5	10.0
25	Gumi- és műanyagipar	2.8	3.1	3.3	3.7	3.9	3.7	3.9	4.0	3.9	4.3
26	Egyéb nemfém ásványi termék	4.2	4.3	4.9	4.9	4.6	4.3	4.5	4.4	4.6	4.8
27	Kohászat, fémalapanyagipar	2.7	2.3	2.5	3.6	3.3	2.7	2.8	2.1	2.9	2.4
28	Fémfeldolgozás	5.4	5.7	6.3	7.2	6.8	6.2	6.1	6.1	6.4	6.6
29	Gépgyártás	9.0	7.4	6.6	7.1	7.0	7.5	6.6	6.7	6.4	6.6
30	Iroda- és számítógépgyártás	0.3	0.4	0.2	0.2	1.3	3.5	4.2	3.5	2.2	1.7
31	Villamosipari gépgyártás	2.7	3.1	4.3	3.9	5.8	5.7	6.1	7.2	8.9	7.8
32	Híradástechnikai ipar	1.4	2.0	2.2	2.6	2.8	3.3	3.4	4.3	5.4	6.0
33	Műszergyártás	3.4	3.3	3.6	2.9	3.0	2.3	2.0	2.0	2.0	2.0
34	Közúti járműgyártás	2.6	3.6	3.8	5.0	5.9	7.9	10.1	11.1	11.1	9.7
35	Egyéb járműgyártás	0.5	0.5	0.8	0.6	0.6	0.5	0.8	0.8	0.7	0.7
36	Bútoripar és egyéb feld.ipar	3.5	3.0	2.8	2.5	2.3	2.1	2.1	2.1	2.0	2.1
37	Hulladék-feldolgozás	0.0	0.0	0.0	0.1	0.1	0.1	0.1	0.2	0.2	0.2
D	Feldolgozóipar összesen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Forrás: KSH Magyar Statisztikai Évkönyvek, 1994-2002, nemzeti számlák alapján saját számítás.

6. sz. táblázat

A feldolgozóipari export ágazati jellemzői – az ágazat súlya a feldolgozóipari exportban (%)

Kód	Ágazat	1994	1996	1998	2000	2001
15	Élelmiszeripar	14	13	8	5	6
16	Dohányipar	0	1	0	0	0
17	Textilipar	4	3	2	1	1
18	Ruházati ipar	4	3	2	2	2
19	Bőrgyártás	2	1	1	1	1
20	Fafeldolgozás	1	1	1	1	1
21	Papíripar	1	1	1	1	1
22	Kiadói és nyomdaipar	0	0	0	0	0
23	Kocszgyártás, olajfeldolgozás	6	5	2	2	2
24	Vegyí anyag, termék gyártása	14	11	7	7	6
25	Gumi- és műanyagipar	4	4	3	3	3
26	Egyéb nemfém ásványi termék	3	2	2	1	1
27	Kohászat, fémalapanyagipar	7	6	5	3	3
28	Fémfeldolgozás	7	4	4	3	3
29	Gépgyártás	7	6	5	4	4
30	Iroda- és számítógépgyártás	1	5	13	12	9
31	Villamosipari gépgyártás	9	9	7	11	17
32	Híradástechnikai ipar	2	5	9	16	15
33	Műszergyártás	2	1	1	1	1
34	Közúti járműgyártás	10	17	25	24	23
35	Egyéb járműgyártás	0	0	1	0	0
36	Bútoripar és egyéb feld. ipar	1	1	1	1	1
37	Hulladék-feldolgozás	0	0	0	0	0
D	Feldolgozóipar összesen	100	100	100	100	100

Forrás: KSH Magyar Statisztikai Évkönyvek, 1994-2002, Az ipari termelés és értékesítés értéke, alapján saját számítás.

Kiemelt ágazatok súlya és teljesítménye a feldolgozóiparban
(2001)

Kód	Ágazat	Az ágazat besorolása a technológia-intenzitás szerint (OECD)	Az ágazat súlya a feldolgozóiparban (%)			Az export súlya az értékesítésben (%)	A bruttó hozzáadott érték bruttó kibocsátáshoz viszonyított aránya (%)	2001/1992	2001/1992	2001/1994
			Bruttó kibocsátásban	Exportban	Bruttó hozzáadott értékben			A bruttó kibocsátás értékének változása (1992=100)	A bruttó hozzáadott értékének változása (1992=100)	Az export értékének változása (1994=100)
15	Élelmiszeripar	A	14.9	5.6	15.3	22	23	394	376	412
24	Vegyipari termék gyártása	MK/M	6.4	6.1	10.0	54	34	461	603	432
29	Gép, berendezés gyártása	MK	4.9	4.0	6.6	56	30	495	377	554
30	Iroda- és számítógépgyártás	M	5.0	8.8	1.7	97	7	10051	2976	16423
31	Villamosipari gépgyártás	MK	10.8	16.7	7.8	89	16	2485	1440	1849
32	Híradástechnikai ipar	M	10.1	14.8	6.0	89	13	4187	2117	7513
34	Közúti járműgyártás	MK	12.4	22.5	9.7	93	17	2773	1917	2338
A fenti 7 kiemelt ágazat összesen			64.5	78.5	57.0					
ebből az utóbbi 4 ún. húzóágazat			38.4	62.8	25.1					
Feldolgozóipar összesen			100.0	100.0	100.0	60	22	705	510	1010

Forrás: KSH Magyar Statisztikai Évkönyvek, 1994-2002, alapján saját számítás

Megjegyzés: Az érték-változások folyó forint ár alapon számítva. Technológia-intenzitás: A = alacsony, M = magas, MK = közepesen magas.

A feldolgozóipari szakágazatok létszámának megoszlása a technológia-igényesség szerint csoportosított szakágazatok között az egyes régiókban

Technológia-igényesség	1996	1997	1998	1999	2000	2001
	százalék					
Közép-Magyarország						
Alacsony (munkaigényes)	33,9	39,2	38,3	39,0	36,4	38,1
Közepesen-alacsony	18,8	21,6	20,7	21,7	23,5	21,5
Közepesen-magas	34,9	24,6	25,9	25,4	25,4	25,8
Magas (csúcstechnológia)	12,4	14,6	15,1	14,0	14,7	14,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Közép-Dunántúl						
Alacsony (munkaigényes)	29,6	29,5	28,7	30,1	25,4	24,7
Közepesen-alacsony	32,2	31,4	31,3	31,8	29,3	31,5
Közepesen-magas	26,2	26,6	23,9	23,2	31,5	26,5
Magas (csúcstechnológia)	12,1	12,5	16,1	14,8	13,7	17,3
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Nyugat-Dunántúl						
Alacsony (munkaigényes)	57,2	55,0	51,9	49,6	51,3	51,4
Közepesen-alacsony	14,6	15,8	15,7	16,6	17,2	17,4
Közepesen-magas	24,7	24,7	26,0	25,2	25,4	26,2
Magas (csúcstechnológia)	3,5	4,4	6,4	8,6	6,2	5,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Dél-Dunántúl						
Alacsony (munkaigényes)	64,8	63,8	60,4	56,2	48,0	49,7
Közepesen-alacsony	17,1	15,9	15,3	15,6	15,3	15,6
Közepesen-magas	13,1	14,4	15,4	16,1	15,4	13,9
Magas (csúcstechnológia)	5,0	5,9	8,8	12,1	21,4	20,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Észak-Magyarország						
Alacsony (munkaigényes)	34,0	34,4	35,5	38,5	39,7	36,3
Közepesen-alacsony	34,9	33,9	33,1	32,6	30,0	32,8
Közepesen-magas	27,0	26,4	26,4	25,1	23,4	24,1
Magas (csúcstechnológia)	4,0	5,3	5,0	3,9	6,9	6,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Észak-Alföld						
Alacsony (munkaigényes)	57,3	60,7	60,0	59,1	57,9	58,4
Közepesen-alacsony	14,8	14,0	13,9	13,7	14,5	15,7
Közepesen-magas	19,6	18,9	18,9	20,2	20,3	20,4
Magas (csúcstechnológia)	8,3	6,4	7,2	7,0	7,4	5,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Dél-Alföld						
Alacsony (munkaigényes)	66,6	64,0	61,7	61,0	59,3	59,0
Közepesen-alacsony	17,5	18,4	19,8	21,2	20,8	20,4
Közepesen-magas	14,7	15,7	16,2	15,4	16,7	17,2
Magas (csúcstechnológia)	1,2	1,9	2,3	2,4	3,1	3,4
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Magyarország összesen						
Alacsony (munkaigényes)	44,4	46,5	45,3	45,3	42,7	43,2
Közepesen-alacsony	20,8	21,7	21,4	21,9	22,2	22,3
Közepesen-magas	26,5	22,7	23,0	22,6	23,9	23,3
Magas (csúcstechnológia)	8,3	9,1	10,3	10,1	11,2	11,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Forrás: GM-APEH: Kettős könyvelést folytató cégek adóbevallásai alapján saját számítás

ISSN 0866-3653

ISBN 963 7275 95 9

Készült a Konjunktúra-, Piackutató és Számítástechnikai Rt. házi nyomdájában

E kiadvány a Konjunktúra-, Piackutató és Számítástechnikai Rt. engedélye nélkül nem sokszorosítható!

Cím: H-1081 Budapest, Csokonai u. 3.
Tel.: 459-4241 Fax: 303-9588